

Evropská unie
Evropský sociální fond
Operační program Zaměstnanost

Aperio Společnost pro
zdravé rodičovství

Dopady opatření proti pandemii COVID-19 přijatých na jaře 2020 na sólo matky

Doc. Mgr. Radka Dudová, Ph.D.
2020

Aperio – Společnost pro zdravé rodičovství, z.s.
Projekt „Sama, ale silná: Odstraňujeme diskriminaci sólo matek na trhu práce“

Reg. č. CZ.03.1.51/0.0/0.0/17_081/0011600

Obsah

Metodologie	3
Typologie zvládnání „koronakrize“ podle pracovní situace	4
Volno z práce	5
Práce z domova	10
Prekérní práce	15
Bez práce	18
Specifické dopady „koronakrize“ na sólo matky	21
Malé či žádné finanční rezervy	21
Nutnost sama zvládnout domácí výuku školních dětí	24
Větší míra sociální izolace	29
Strach o vlastní bezpečí a uvědomění si své zranitelnosti	31
Závěry a diskuze	33

Metodologie

Zde představená analýza vychází z kvalitativního výzkumu mechanismů znevýhodnění sólo matek na trhu práce, realizovaném na jaře 2020 ve třech regionech ČR (střední Čechy, Olomoucko a Ústecko), v rámci projektu OPZ, Sama, ale silná: Odstraňujeme diskriminaci sólo matek na trhu práce” realizovaném organizací Aperio – Společnost pro zdravé rodičovství, z.s. Původní výzkum byl realizován formou skupinových rozhovorů (fokusních skupin) s matkami žijícími se svými dětmi bez jejich otce. Původním záměrem bylo uskutečnit 6 skupinových rozhovorů – dva v každém regionu. Skupinové rozhovory se ženami ze Středočeského a Olomouckého kraje se uskutečnily v průběhu února a začátku března 2020, těsně před spuštěním protipandemických opatření reagujících na začátek šíření nemoci COVID-19 (uzavření škol 11. března 2020, zákaz volného pohybu osob od 16. března 2020, omezení provozu některých firem a organizací). Skupinové rozhovory v Ústeckém kraji se uskutečnily v červnu 2020 po ukončení nouzového režimu a ukončení většiny protipandemických opatření. Skupinových rozhovorů se účastnilo celkem 48 žen – 15 v Praze, 20 v Olomouci a 13 v Ústí nad Labem. Skupinové rozhovory vycházely ze shodných scénářů, byly vedeny zkušenou moderátorkou a trvaly 3–4 hodiny. Účastnicím rozhovorů byla zaručena anonymita, v dalším textu jsou označeny přezdívkami a veškeré citlivé údaje jsou anonymizovány. Rozhovory byly zvukově i vizuálně zaznamenány a následně přepsány pro potřebu analýzy.

Vzhledem k pandemii COVID-19 a jejím možným dopadům na pracovní uplatnění a ekonomickou situaci sólo matek byly ve Středočeském a v Olomouckém kraji na přelomu května a června 2020 provedeny dodatečné telefonické individuální rozhovory s těmi komunikačními partnerkami, které v době skupinových rozhovorů pracovaly a měly děti mladší 13 let. Rozhovory byly vedeny autorkou této analýzy a byly zaměřeny přímo na dopady a reflexi situace kolem pandemie COVID-19. Doplnujících rozhovorů se zúčastnilo celkem 14 žen, 7 ze Středočeského a 7 z Olomouckého kraje. Rozhovory trvaly mezi 15 a 40 minutami, byly vedeny prostřednictvím mobilního telefonu a byly nahrány a přepsány pro potřeby analýzy. Skupinové rozhovory v Ústeckém kraji zahrnuly otázky pokládané v těchto dodatečných rozhovorech a reflektovaly tak dopady první vlny pandemie přímo, jelikož byly prováděny až posléze.

Rozhovory byly doslovně přepsány a následně analyzovány. Analýzu prováděla autorka této zprávy s využitím softwaru pro analýzu kvalitativních dat Atlas.ti. Text rozhovorů byl kódován, následně byly identifikovány významné kategorie a provedena tematická analýza. Ta se zaměřila primárně na to, jak sólo matky v různých pracovních a osobních situacích zvládaly události spojené s první vlnou pandemie COVID-19, jaké dopady měla protipandemická opatření na jejich pracovní životy a ekonomickou situaci, a jaké předpokládaly dlouhodobé dopady „koronakrizy“.

Typologie zvládnání „koronakrize“ podle pracovní situace

Situace komunikačních partnerek, a zejména její zvládnání a prožívání, se významně lišila podle jejich pracovní situace. Jinak karanténu prožívaly ty, které měly stabilní práci, která ale na ně „počkala“ a mohly nastoupit na „ošetřování člena rodiny“, a jinak ty, které v práci pokračovaly z domova a zároveň řešily péči o děti, a ještě jinak ty, které byly již před pandemií bez práce. Jejich pracovní situace ovlivňovala i to, jaké měly potřeby a jak řešily péči o děti v době zavřených škol. Doplňující telefonické rozhovory byly prováděny se ženami, které pracovaly – byly zaměstnané na běžnou pracovní smlouvu, na pracovní dohody nebo pracovaly jako osoby samostatně výdělečně činné, a zároveň měly děti mladší 13 let, u kterých lze předpokládat, že potřebovaly péči a dohled nad domácím vyučováním. Skupinového rozhovoru v Ústeckém kraji po ukončení nouzového stavu se účastnily i ženy nezaměstnané. Z hlediska pracovních situací bylo možné identifikovat čtyři modely zvládnání omezení volného pohybu osob na jaře 2020:

- 1. Volno z práce**
- 2. Práce z domova**
- 3. Prekérní práce**
- 4. Bez práce**

Volno z práce

Ženy, které měly malé děti, a které pracovaly na regulární pracovní smlouvu a na pozicích, kde práce z domova nebyla možná, zpravidla nastoupily na OČR – ošetřování člena rodiny. Toto opatření standardně umožňuje volno z práce po dobu ošetřování dítěte mladšího 10 let, s tím, že je po dobu 8 dnů z nemocenského pojištění kryto 60 procenty vyměřovacího základu předchozího platu (tzv. ošetřovné). K uzavření škol v rámci protipandemických opatření došlo 11. března. 19. března byla možnost čerpání ošetřovného prodloužena na neurčito (v realitě do 30. 6. 2020) a nárok získali i rodiče dětí až do 13 let. Od dubna navíc došlo k navýšení peněžní dávky na 80 procent vyměřovacího základu. K navýšení dávky ovšem došlo zpětně – schváleno bylo vládou 17. dubna a Senátem až 28. dubna. Čerpání ošetřovného bylo zároveň umožněno i živnostníkům a bylo kryté paušální dávkou 424 Kč za den v březnu a 500 Kč za den od dubna. Podobně bylo umožněno zpětně čerpat ošetřovné i rodičům pracujícím na pracovní dohody, ale jen pokud tyto dohody zakládaly v daném měsíci nárok na nemocenské pojištění a byly stále aktivní.

Z pohledu statistických dat (analýza souboru EU-SILC 2018) byly sólo matky před krizí významně častěji než matky z dvourodičovských rodin zaměstnány na méně kvalifikovaných pozicích. Častěji pracovaly jako **pomocné pracovníce (uklízečky, pracovníce s odpady) - 12,6 % ze všech pracujících sólo matek se závislými dětmi; dále často pracovaly v obchodu a službách - zejména jako pracovníce v oblasti prodeje (9,2 % ze všech pracujících sólo matek se závislými dětmi); dále jako pracovníce v oblasti osobních služeb (zde pracovalo 8,2 % ze všech sólo matek) a pracovníce v oblasti osobní péče (6,5 % ze všech sólo matek)**. U těchto pozic je vyšší pravděpodobnost, že musely kvůli protipandemickým opatřením přerušit práci. Pokud měly malé děti, mohly nastoupit na „ošetřování člena rodiny“. Nezanedbatelný podíl sólo matek se závislými dětmi také pracoval ve zdravotnictví: 7,2 % z nich jako specialisť (tj. hlavně lékařky) a 2,9 % jako odborní pracovníci (např. zdravotní sestry). Podle dat EU-SILC 2018 byla skoro třetina (27 %) zdravotního personálu ženy s dětmi mladšími 12 let, z nich pak byla čtvrtina bez partnera. Ty také musely zůstat doma, pokud se jim nepodařilo zajistit péči o děti jiným způsobem.

V našem kvalitativním vzorku doma na „OČR“ zůstaly Aneta, Anna, Sofie a Ema. Aneta právě několik dní před uzavřením škol a spuštěním celostátní karantény nastoupila na nové místo jako zdravotní sestra v ordinaci praktického lékaře. Bydlí v bytě v Olomouci se třemi dětmi, nejmladšímu bylo v době rozhovoru pět a nejstaršímu třináct let. V předchozí práci, kam nastoupila po rodičovské dovolené, se setkala s tím, že byla silně odrazována od toho, být s nemocnými dětmi doma a čerpat OČR. Když nastoupila v březnu 2020 do nové práce, doufala, že nový zaměstnavatel bude vstřícnější. Ve skupinovém rozhovoru v únoru 2020 vypověděla:

A teď jsem od března v nové práci, tak nevím, jak to bude. Ale tam teda ví, že mám tři děti a vždycky jsem se snažila je jako nějak zajistit, ale je to stres. (Aneta, 37, SŠ, zdravotní sestra, 3 děti 11, 8 a 5 let, OI)

S uzavřením školy a školky ale musela okamžitě zůstat doma, protože o děti se nemohl nikdo jiný postarat. Riskovala přitom, že kvůli tomu o práci ve zkušební době přijde. Navíc jako zdravotní sestra vnímala, že její práce bude v době epidemie potřebná, a naléhal na ni v tomto smyslu i zaměstnavatel.

No a byla to pro mě taková jako nejistota, jak v té zkušební době, jak to jako dopadne všechno. A byla jsem s nimi vlastně, v práci se mě ptali, já jsem zdravotní sestra, takže v ordinaci, kde jsem samozřejmě chyběla. A ptali se mě, jestli můžu chodit alespoň nějaký dny, kdy si jako pořeším děti, hlídání a tak. Hlavně na dopoledne. A já jsem prostě řekla, že to není možný, že to nejde, že musím zůstat s dětma doma. (Aneta, 37, SŠ, zdravotní sestra, 3 děti 11, 8 a 5 let, OI)

Po částečném otevření škol 25. května nastoupila opět do práce. Naštěstí si práci uchovala, vyjádřila ale obavu, že v následující době si už nebude moci dovolit zůstat s nemocnými dětmi doma. Kvůli tomu raději odložila i plánované lékařské zákroky včetně očkování.

Po nástupu do práce už ovšem v ordinaci nepracovala její předchůdkyně, která ji měla zaučit, a novou práci se tak musela učit v rychlosti a za pochodu. Vyprávěla pak o obrovském vyčerpání, které bylo daní za to, že si uchovala práci i přes dlouhodobou nepřítomnost:

(...) vrátila jsem se a nějak se ode mě jakoby očekávalo, že ten počítač a všechno, že jako naskočím a jedu jedu, protože strašně moc se muselo dohánět tady těch návštěv a tak. Takže jeden den se mi udělalo úplně tak fyzicky, psychicky zle, v práci, tak jsem si říkala, no tak to asi nedám, to už je moc. (...) Nějak jsem si nepohlídala jako jídlo a celej ten týden jsem jela, že jsem vůbec nějak si nehlídala sama sebe. (Aneta, 37, SŠ, zdravotní sestra, 3 děti 11, 8 a 5 let, OI)

Anna pracovala jako poštovní doručovatelka. Jako sólo matka čtyřletého dítěte od okamžiku uzavření školek musela zůstat doma, a kvůli zhoršené imunitě dítěte se rozhodla zůstat doma i celý červen. Vzhledem k tomu, že její příjem činí cca 15 tisíc čistého měsíčně, dávka OČR neznamenal zásadní snížení jejího příjmu ani v šedesátiprocentní výměře. V osmdesátiprocentní pak pro ni byla jednoznačně výhodná:

Ale rozdíl, jako takovej, pro mě, byl tisíc korun, se šedesáti procentama, jestli chodím, nebo nechodím do práce. Takže já když dostanu teďka těch osmdesát procent za červen a za květen, ať to teda neříkám blbosti, tak já vlastně možná budu na stejný částce, jako když do práce chodím, nebo nechodím. (Anna, 42, SŠ, poštovní doručovatelka, 1 dítě 4 roky, SČ)

Svou nepřítomnost ale vnímala jako možné ohrožení své pracovní pozice:

(...) nikdy jsem nebyla nikomu na obtíž, myslím tím jako zaměstnavateli, tak jsem volala, jestli prostě po ošetřovným mi nedají rovnou výpověď, jo.

O prázdninách byla opět státní mateřská škola zavřená, ale od Anny její kolegyně očekávaly, že konečně nastoupí do práce a tímto způsobem jim „oplatí“ to, že v průběhu jara pracovaly i za ni. Takto si budou moci vybrat dovolenou. Anna naopak s žádnou dovolenou v době prázdnin nemohla počítat.

A oni si mě tady natolik váží, což teda klobouk dolů, že vlastně já jsem jim přislíbila, že zajistím to hlídání, abych jim vlastně odlehčila na to léto, takže já celej červenec, srpen nebudu mít dovolenou, já jsem, že jo, už doma dlouho.

V době skupinového rozhovoru na začátku března přitom řešila, jak zvládne prázdniny, když dovolenou dostane jen na dva týdny a dva týdny o prázdninách bude fungovat školka. Namísto jednoho měsíce prázdnin musela tedy zajistit dva. Řešení jí nabídla její matka, která pracovala jako kuchařka v jiné školce. Přes prázdniny měla volno a souhlasila, že bude vnouče hlídat. Slib pracovat přes prázdniny vnímala Anna zpětně jako určitý morální závazek, který jí přinese mnoho komplikací. Počítala s tím, že bude muset pracovat přesčas, za který nebude zaplacená.

A teď jsem prostě zjistila, že jsem slíbila něco, co je totální blbost, protože nám neplatí přesčasy a nic, takže mi to nic nepřinese. A do budoucna to je takový jenom jako morálně. Oni za mě brigádníka od té půlky března mají.

Zároveň si ale Anna uvědomovala, že jí to mnoho nepomůže, protože kvůli reorganizaci pracovní doby na poště od září nebude zvládat vyzvedávat dítě ze školky a bude stejně muset dát v práci výpověď a hledat si práci jinou: „A já prostě vím, že v jednom týdnu stihnu tři dny, v druhým dva dny. Pro mě je to takový oddalování něčeho, co řešení nemá.“ Zároveň ale v době nouzového režimu cítila, že nemá smysl s hledáním nové práce začínat: „...já už jsem se zkoušela ptát, ale mají stop stavy, nikoho nezajímají životopisy, teď je takový jako bezvládní.“

Další komunikační partnerka, která nastoupila s uzavřením škol na ošetřovné, byla Ema. Ta pracovala jako dělnice v ranním provozu a měla dvě děti ve věku osm a pět let. Navíc bydlela v domku se svou babičkou, a proto se ani po částečném otevření škol do práce nevrátila, aby neohrozila její zdraví. V době celostátní karantény omezil její zaměstnavatel provoz a většina personálu zůstala doma – matky s dětmi na OČR, další pracující buď čerpali dovolenou nebo v rámci programu Antivirus byli doma na tzv. překážku v práci.

Tudíž pro ně (pro zaměstnavatele, pozn. aut.) to spíš bylo plus, že oni (zaměstnanci) se do práce moc nehrnuli, nebo my jako matky, co tam jsme, se úplně nehrneme do práce, protože oni by pro nás stejně asi úplně práci neměli. Ono tam spoustu lidí zůstávalo doma asi v šedesáti procentech, protože práce nebyla. I nějakou část té doby byla firma zavřená. Takže pro ně vlastně je to plus. Teďka už bysme měli nastoupit začátkem července, bylo nám tak nějak neoficiálně řečeno, že ještě nenastoupíme, že nás nechají doma, celý prázdniny, protože záleží na těch zakázkách, jestli budou, nebo nebudou. (Ema, 33, SŠ, dělnice, 2 děti 8 a 5 let, OI)

Paradoxně ale firma v červnu najala brigádníky, kteří (pravděpodobně za nižší mzdy) vykonávali práci za ně:

A teď jak jsem se tak nějak doslechla, tak teďka přijali brigádníky. Což si myslím, že oni to tak nějak jako vzali oklikou, že se jim daleko víc jako... je pro ně mnohem lepší vzít brigádníka než člověka nastálo. Jakože jestli to tak je... protože vlastně my jsme doma a místo nás mají brigádníky. (Ema, 33, SŠ, dělnice, 2 děti 8 a 5 let, OI)

Ema tak tedy neměla jinou možnost, než nastoupit na OČR nejen kvůli nutné péči o děti, ale protože to její zaměstnavatel předpokládal, aby ušetřil personální náklady. Ema pracovala v rámci speciální ranní směny určené matkám s dětmi. V době rozhovoru v červnu byla nadále doma, ale její práci vykonával brigádník a nebylo vůbec jasné, jestli se bude moci do práce někdy vrátit.

Pak asi budou řešit... jako nevím přímo, mám spíš takhle nějaký neoficiální ty... ale uvidíme. Protože nám to řeknou všechno až toho prvního července, kdy máme nastoupit, jestli to vyjde, nebo nevyjde. (Ema, 33, SŠ, dělnice, 2 děti 8 a 5 let, OI)

Čerpání OČR bylo pro zaměstnané sólo matky s malými dětmi, které nemohly svou práci vykonávat z domova, zpravidla jediným řešením krizové situace. Děti nemohly zůstat doma samotné a nebyl nikdo jiný, kdo by se o ně postaral. Pokud měly regulární zaměstnanecký poměr, byly v době uzavření škol finančně kryté – dávka OČR nebyla v osmdesátiprocentní výměře o mnoho nižší než jejich čistá mzda, přesto některé pocítovaly snížení svých příjmů. Problém ale představovalo zejména zpoždění, s jakým byla dávka OČR vyplácena. Pro komunikační partnerky to znamenalo až dvouměsíční výpadek příjmů, který musely pokrýt z nízkých rezerv nebo s pomocí rodiny a známých:

No a to ošetřovný chodí pozdě, takže tam máme nějaký dvouměsíční výpadek úplně příjmů, kdy prostě jste zvyklá, že vám přijde patnáctýho výplata, tak ona vám nepřijde. Přijde vám až patnáctého druhého měsíce. Jo takže prostě. Blbý, no. Ale tak naštěstí rodina pomáhá a zatím to není ještě tak hrozný, že bysme se z toho složili, ale příjemný to není, samozřejmě. (Sofie, 35, VŠ, zdravotní sestra, 2 děti 11 a 8 let, OI)

Zpoždění bylo dáno mechanismem výplaty dávky: na konci daného měsíce měl rodič vyplnit výkaz dnů, které byl doma a pečoval o děti, ten následně předal svému zaměstnavateli, který jej odeslal na Správu sociálního zabezpečení. Pak začala teprve běžet třicetidenní lhůta, kterou úřad měl na zpracování žádosti a vyplacení dávky.

Ne všechny zaměstnané ženy s malými dětmi ale mohly čerpat OČR. Pokud dítě bylo ještě malé a nechodilo do školky, a matka zajišťovala péči jinými alternativami, přičemž z nich také kvůli nouzovému stavu a celostátní karanténě sešlo, nemohla žádat o ošetřování člena rodiny z důvodu uzavření školního zařízení. Tato situace se týkala Laury, která pracuje v divadle. Provoz divadla byl zastaven, na OČR nastoupit nemohla, takže zůstala doma z důvodu překážek v práci na straně zaměstnavatele. To znamenalo, že měla nárok na svůj předchozí plat, ovšem jen v základní výměře, přičemž třetinu její mzdy tvoří nenárokové složky. Na rozdíl od matek, které čerpaly OČR, se tak dostala do značných finančních potíží. K tomu se přidalo i to, že její bývalý partner pracuje ve stejné oblasti a také přišel o příjem a přestal jí kvůli tomu platit výživné na dítě.

Matky, které byly regulárně zaměstnané a zůstaly doma, aby pečovaly o děti, tak přes kompenzaci příjmu v podobě dávky OČR nebo jiné náhrady mzdy zakoušely ekonomické problémy, dané poklesem příjmů nebo zpožděním při vyplácení OČR. Jejich předchozí příjmy byly totiž poměrně velmi nízké a jen tak tak jim umožňovaly zajistit běžný skromný chod domácnosti, tudíž nebylo v jejich silách vytvářet si finanční rezervy. I malé snížení znamenalo, že se svými příjmy vycházely jen obtížně nebo musely žádat o pomoc – v případě našich komunikačních partnerek nejčastěji rodinu nebo známé.

Čerpání OČR navíc představovalo potenciální ohrožení práce. Komunikační partnerky si uvědomovaly, že na ně může být v práci pohlíženo jako na rizikové zaměstnankyně, které kvůli svým závazkům péče mohou kdykoliv opět odejít. Pokud bude nutné kvůli ekonomické krizi snižovat stavy, mohou být první na řadě při propouštění nebo snižování úvazků. Již před pandemií byly tyto ženy znevýhodněné na pracovním trhu kvůli závazkům péče, potřebě flexibility a omezenou možností za prací dojíždět. Jejich dlouhodobá nepřítomnost v práci kvůli uzavření škol, ve spojení s tím, že se tato situace může dále opakovat, jejich znevýhodnění ještě prohloubila.

Práce z domova

Podle výzkumu, který si zadala společnost Sazka a provedla její firma Instant Research ve dnech 16.–19. března na vzorku 1090 respondentů a respondentek ve věku 18–60 let, pracovala v polovině března z domova třetina všech zaměstnaných, před počátkem krize to přitom bylo pouze 5,2 %. Možnost práce z domova sice byla pro mnohé řešením, jak zůstat v současné době vůbec zaměstnán, ale pro rodiče, a zejména sólo rodiče, ve spojení s uzavřením škol a školek mohla představovat značný problém – péče o rodinu se znásobila s nutností každodenního vaření, domácí výuky atd. Navíc se týkala či týká jen určitých pozic, které z domova vykonávat lze – častěji se jedná o pozice výše kvalifikované, které nevyžadují přímý kontakt s klienty či pracovištěm. V těchto pozicích je ale menší podíl sólo matek oproti jiným skupinám.

V našem vzorku pracovaly z domova ženy zaměstnané na pozicích, které se daly dobře zvládat i z domova, a zároveň byly často jen obtížně zastupitelné a jejich práce byla pro zaměstnavatele potřebná: Ivana (úřednice na ministerstvu), Pavla (projektová manažerka v IT), Erika (asistentka soudce), Klaudie (marketingová manažerka), Gábi (projektová manažerka v mateřském centru). Práci z domova volily často ženy, které pracují „úkolově“ a svou práci musí dokončit, i pokud nějaký čas chybí. Pokud by zůstaly doma, jen by své úkoly přesunuly na později. Kvůli uzavření škol z domova pracovaly i učitelky a asistentky pedagoga, jako např. Soňa.

Komunikační partnerky hovořily o tom, že zpočátku nechtěly zůstat doma na OČR, protože by to znamenalo významné snížení jejich příjmů. Jakmile došlo k navýšení dávky OČR na 80 %, již byly víceméně zajeté v práci z domova, a neviděly důvod práci přerušit a zůstat doma. Případně, jak v případě Edity a Klaudie, cítily loajalitu ke svému zaměstnavateli, který jim umožnil pracovat flexibilně z domova za plný plat, a nechtěly vypadat „nevděčně“ a práci přerušit poté, co došlo k navýšení dávky:

Jako my jsme samozřejmě taky mohly jít na OČR, ale tím, že nám umožnili ty home-office a vyšli na začátku vstříc, než se vlastně vědělo, že se to navýší na těch osmdesát procent, jo. Tak nás jako požádali, jako jestli to nebude úplně nutný, to byla ale jenom taková interní informace, to nebylo nařízení. Tak abychom opravdu jako pracovaly, abychom si to OČR nebrali. Přesně jak říkáte, že by to bylo možná výhodnější, tak zase mi to přišlo fér, když oni nám vyšli jako vstříc ze začátku, kdy se nevědělo, co bude. (Ivana, 41, VOŠ, úřednice, 1 dítě 9 let, OI)

Když už mi firma nabídla home-office, tak nešlo si vzít prostě najednou, „dobře, tak já jdu na OČR.“ (Klaudie, 34, SŠ, pracovnice v marketingu, 2 děti 11 a 9 let, OI)

Podobně zdůvodňovala své rozhodnutí pokračovat v práci z domova i Pavla, která pracovala v Praze jako IT specialista na zkrácený úvazek a měla děti ve věku 10 a 7 let. Hlavním důvodem, proč nečerpala OČR, podle ní byla její loajalita k zaměstnavateli, který všem zaměstnancům umožnil pracovat z domu:

A to ošetřovný jsem teda nevyužila, protože jako vzhledem k tomu, jak ten zaměstnavatel se k tomu postavil, tak jednak ani jsem to jako finančně nepropočítávala, jak velké by to třeba byl rozdíl, ale i by mi to přišlo jako nefér v týhle situaci zase na toho zaměstnavatele hodit teda, že mě ta moje práce nezajímá, ať si to pořeší, jak chtějí, že já prostě budu s dětma na ošetřovačce. Takže si myslím, že, nebo myslím si, že je fér, když člověk, když je někdo vstřícný k němu, tak je samozřejmě stejně vstřícný i na tu druhou stranu, aby to fungovalo recipročně. (Pavla, 41, VŠ, projektová manažerka v IT, 2 děti 10 a 7 let, SČ)

Zároveň v první okamžik ale zvažovala i finanční stránku, jelikož předpokládala, že OČR by znamenalo snížení jejich příjmů, se kterými už tak vycházela jen tak tak.

(...) protože ve chvíli, kdyby to bylo třeba nějak striktní, tak bych řekněme musela jít možná na tu ošetřovačku, ale tam zase samozřejmě finančně pro nás byla rána, protože už takhle je to takový od vejplaty do vejplaty. (Pavla, 41, VŠ, projektová manažerka v IT, 2 děti 10 a 7 let, SČ)

Pavla ale již v době prvního rozhovoru na konci února vyjadřovala nespokojenost s úrovní svého platu. Byla si vědoma, že v jiné firmě by za stejnou práci mohla dostat znatelně vyšší plat, a zůstávala hlavně kvůli vstřícným pracovním podmínkám. V červnu se ale již obávala, že její zaměstnavatel negativně pocítí důsledky ekonomické krize a nebude ochoten ke slíbenému zvýšení jejího platu, ke kterému mělo dojít od září 2020. Kvůli omezení provozu naopak došlo k plošnému snížení platů v celé organizaci:

I když samozřejmě i zaměstnavatele to postihlo, takže finančně zaměstnavatel se k tomu postavil tak, že snad teda ve firmě nikdo nepřišel o práci, nebylo nutný propouštět, ale mělo to vliv samozřejmě na prémie, na nějaký ty nezávazný složky platu. (Pavla, 41, VŠ, projektová manažerka v IT, 2 děti 10 a 7 let, SČ)

Na druhou stranu se mu v dané situaci cítila ještě více zavázána za vstřícný přístup v době koronakri- ze, a nevěděla, jak se nakonec rozhodne:

Takže tam pro mě samozřejmě nastane ten jako nepříjemný bod, kdy já budu muset zvažovat, jestli i za těch podmínek dobrých, který mám, tak za těch financí, jestli to prostě utáhnu dál nebo jestli budu muset hledat práci jinou, která bude jako finančně lepší, ale zase samozřejmě tam bude velký risk a asi nikdy nebudu mít tak super podmínky, jako mám teď. A ještě budu mít samozřejmě blběj pocit z toho, jako odejít, když vlastně se ke mně všichni chovali slušně a snažili se mi jako všemožně pomáhat. Tak je to do budoucna pro mě jeden velký otazník. (Pavla, 41, VŠ, projektová manažerka v IT, 2 děti 10 a 7 let, SČ)

Je otázka, jak se Pavla bude rozhodovat v situaci, kdy dojde k celkovému zhoršení situace na pracovním trhu v důsledku pandemie. Její příběh ale ukazuje, že vstřícné pracovní podmínky jsou pro matky obecně a pro sólo matky zvlášť podstatnější než výše platu, což je pravděpodobně jednou z příčin platových rozdílů mezi muži a ženami.

Nouzový stav proměnil přístup některých i velmi rigidních zaměstnavatelů k flexibilním formám práce, bohužel ale jen dočasně. V práci z domova pokračovala také Erika, která pracovala jako asistentka soudce a měla dítě ve věku osmi let. Její organizace byla k práci z domova dlouhodobě velmi skeptická a odmítala Erice umožnit i po jejích opakovaných žádostech po jejím návratu do práce po rodičovské dovolené. Ani hned po spuštění celostátní karantény a uzavření škol nebyla práce z domova automaticky možná. Dva týdny ještě její zaměstnavatel trval na osobní přítomnosti v práci. Erika zajišťovala péči o syna s pomocí svého přítele a své matky (která jako učitelka zůstala náhle doma) a do práce chodila, protože cítila za svou práci odpovědnost:

Těch čtrnáct dnů to fungovalo takhle. Že mně říkali, jako že samozřejmě mám právo nastoupit na to ošetřovné. No ale, jako chápejte, zase chod toho oddělení a takhle, prostě je tam spousta žen, které mají děti, takže to by zase kolabovalo. Takže to právo jsem měla, ale samozřejmě tu odpovědnost tu práci ňák zvládnout, ta tam pořád zůstávala, takže proto jsem si radši vybírala tu možnost, pokud jsem měla to hlídání, což jsem naštěstí jakžtakž mohla mít. (Erika, 37, VŠ, soudní asistentka, 1 dítě 8 let, OI)

Na OČR nenastoupila nejen kvůli strachu ze snížení příjmu, ale zejména z kolegiality k ostatním zaměstnancům. Čerpání OČR by pak mohlo také ohrozit její pracovní místo:

Já bych klidně mohla zůstat měsíc doma a sice by se mně snížil příjem, ale já vím, že hlavně by za mě tu práci musely dělat kolegyně a ty kolegyně nemají děti a nepřidává to na tom, že. Každý to pak může brát, že to dělá rozbroje v té práci. (Erika, 37, VŠ, soudní asistentka, 1 dítě 8 let, OI)

S částečným otevřením škol 25. května se od ní očekával okamžitý návrat do kanceláře, a to i přesto, že zkušenost karantény ukázala, že většinu její práce lze bez problémů vykonávat i z domova. Erika si musela, tentokrát již úspěšně, vyjednat individuální nastavení práce z domova, protože vzhledem k omezenému provozu družiny by práci v kanceláři nemohla časově stíhat:

(...) škola neměla dostatek personálu, takže byť jako dětem umožnili a syna vzali do školy, tak byla zrušena ranní družina a byla zkrácena odpolední družina. (...) A mamka se vrátila taky do školy, tak jsme prostě... já bych to nezvládla. Já bych musela nastoupit na OČR, co se týče té pracovní doby, pokud by mi ji neupravili. (Erika, 37, VŠ, soudní asistentka, 1 dítě 8 let, OI)

Toto nastavení se jí ale podařilo vyjednat jen do konce června, poté se od ní opět očekávala plná přítomnost na pracovišti:

Já jsem tak nějak doufala, že by mi to mohli nechat, když to funguje naprosto spolehlivě a nejsou s tím žádný problémy, ale oni mi to prodloužili jen do třicátého šestý. Takže od prvního sedmý, kdy jsou prázdniny, a mám školáka, že jo, a budu vlastně řešit celé prázdniny. (Erika, 37, VŠ, soudní asistentka, 1 dítě 8 let, OI),

Kombinace práce z domova a péče o školní a předškolní děti ale byla i tak velmi náročná a znamenala obrovské časové a psychické zatížení. V některých případech komunikační partnerky po několika týdnech litovaly, že ne zvolily raději OČR:

Já mám výhodu, že z firmy mi dali home-office, takže jsem nemusela jít na OČR a měla jsem vlastně stoprocentní příjem. Nevýhoda byla, že když má člověk home-office, tak musí i pracovat a to ve výsledku jsem ocenila, že bylo snad ještě horší, než kdybych měla to OČR a méně peněz, protože to bylo prostě vyčerpávající. (Klaudie, 34, SŠ, pracovnice v marketingu, 2 děti 11 a 9 let, OI)

Přesto se tato skupina žen snažila obojí nějakým způsobem skloubit a v práci zůstat. Pomáhalo jim zpravidla to, že časový objem práce se trochu snížil a nemusely tedy doma odpracovat plných 8 hodin. Navíc řada zaměstnavatelů projevovala pochopení pro jejich situaci a snažila se je šetřit – zadávat jim práci tak, aby byly schopné ji i s péčí o děti zvládnout. Pokud by jejich zaměstnankyně odešla na OČR, znamenalo by to totiž pro ně ještě větší provozní problém.

Tehdy už to nebylo takové, že už jsem věděla, že z práce se mnou počítají a že v té komunikaci jsem momentálně nezastupitelná v určitých směrech. Takže jsem věděla, že to jsou věci, které já musím jako odpracovat (...). Zjistila jsem taky, že z práce na mě toho posílají méně, že akceptují to, že je toho na mě hodně a tehdy už nebyla možnost prostě udělat tenhle krok zpět, protože když oni se snažili mi jít vstříc, tak už jsem nechtěla já zavírat ty dveře. (Klaudie, 34, SŠ, pracovnice v marketingu, 2 děti 11 a 9 let, OI)

A to mám jakoby, tu práci mám domluvenou na čtyři hodiny denně, ale jako reálně když jsem pracovala z domova, tak to jsem odpracovala třeba klidně dvě hodiny denně, nebo někdy třeba víc, ale pak zase někdy jako míň, takže průměrně tak hodinu až dvě, takže sama se dívám, že mě třeba nepropustili. (Nora, 34, VŠ, asistentka recepce, 1 dítě 3 roky, SČ)

Na druhou stranu komunikační partnerky hovořily o tom, že se proměnil charakter práce a kvůli pandemii musely pracovat jinak nebo vykonávat úplně jiné úkoly. To s sebou neslo nutnost učit se nové věci, měnit postupy či školit ostatní, což bylo mnohdy náročné. Samostatnou kapitolou bylo využívání digitálních technologií a telework, který předpokládal ovládnutí a využití nových dovedností. V případě Pavly to navíc bylo provázeno snížením platu.

Práce z domova byla tedy většinou v prvním okamžiku sólo matkami vnímána jako benefit, později ale v některých případech v kombinaci s celodenní péčí o děti jako zátěž, kterou nadále podstupovaly hlavně z loajality k zaměstnavateli nebo aby neohrozily své pracovní místo. Pro jiné mohla ale samotná práce z domova znamenat ohrožení jejich pracovní pozice. Soňa pracovala z domova na pozici asistentky pedagoga. V okamžiku uzavření škol to bylo logické řešení: ve své práci mohla pokračovat na dálku. Poskytovala pedagogickou podporu několika žákům a pomáhala s prací třídní učitelce. Jakmile se školy otevřely, rozhodla se pokračovat v práci z domova, jelikož se obávala o zdravotní stav svého syna, trpícího sníženou imunitou: „já se nebojím covidu, ale on by dostal, on jak přijde do kolektivu po delší době, tak dostane cokoli, takže bysme byli doma nemocný. A pracuju furt z domova teď kon vlastně, ještě do konce toho června.“ Škola jako zaměstnavatel jí to umožnila. Zároveň se ale

v době rozhovoru obávala o svůj další pracovní osud. Její smlouva měla končit v srpnu a vzhledem k plánovanému snižování počtu asistentů si uvědomovala, že hrozí, že nebude prodloužena nebo dostane ještě nižší pracovní úvazek, než měla nyní – mimo jiné i proto, že nebyla ochotná do práce osobně nastoupit:

A nevím, jaký vliv to potom má třeba na z hlediska právě toho, komu dají větší úvazek a komu menší a takhle, že možná ty, co tam byli a potkávali je, tak mají teď nějakou tu výhodu, z hlediska, že si řekli „jo, nemají tak třeba závazky, nemusejí nikde plnit, tak si je radši necháme.“ (Soňa, 37, SŠ, asistentka pedagoga, 1 dítě 8 let, SČ)

Práce z domova tak v jejím případě mohla být vnímána zaměstnavatelem podobně negativně jako čerpání OČR a vést ke ztrátě pracovního místa. Celkově ale práce z domova představovala pro komunikační partnerky způsob, jak si udržet svůj příjem a jistotu svého pracovního místa, ačkoliv její kloubení s péčí o děti a distančním vzděláváním pro ně bylo velmi obtížné.

Prekérní práce

Ve specifické situaci se ocitly ženy, které pracovaly jen brigádně, případně na časově omezenou smlouvu či jejich místo bylo jiným způsobem ohroženo. Podle dat EU-SILC z roku 2018 (poslední dostupný datový soubor) jsou sólo matky statisticky významně častěji zaměstnané v tzv. prekérních formách práce – častěji pracují na smlouvu na dobu určitou a na DPČ či DPP (16,1 % z těch, co jsou zaměstnané); u matek závislých dětí s partnerem je to „jen“ 11,5 %; v případě práce na DPP či DPČ (1,8 % zaměstnaných sólo matek se závislými dětmi) či jako OSVČ (5,1 % z nich) neměly na začátku protipandemických opatření nárok na „ošetřovné“ a nebylo jasné, zda a za jakých podmínek ho získají. Ten následně dostaly, ovšem za určitých omezujících podmínek – v případě práce na dohody musela tato práce zakládat nárok na nemocenské pojištění, tedy musely na jedné smlouvě vydělávat více než 10 tisíc Kč měsíčně. V případě termínovaných smluv jsou jako první vystaveny riziku, že v případě propouštění přijdou o práci.

Komunikační partnerky, které před vyhlášením nouzového stavu pracovaly na dohody, v některých případech pokračovaly v chození do práce, jako Renata či Stela, které pracovaly v obchodu a péči o děti měly zajištěnou. Na OČR nastoupit nemohly, a pokud si chtěly zachovat pracovní místo a alespoň nějaký příjem, a bylo to možné, do práce dále docházely.

Renata pracovala v obchodním řetězci jako vybalovačka zboží. Rozhodla se brigádně pracovat noční směny poté, co v předchozí práci byla moc dlouho během dne mimo domov a její syn začal mít kvůli tomu problémy s chováním. Navíc měla desetiletou dceru, se kterou chtěla trávit odpoledne čas. V době omezení volného pohybu raději chodila dál do práce. Péči o dceru v noci zajišťovali její dospělí synové. Zároveň v supermarketu, kde pracovala, objem práce spíše narostl, a řada kolegyně musela nebo chtěla zůstat doma.

Kamiony nestačily jezdit s tím zbožím, protože v Praze se to taky tam seklo, protože tam nechtěli lidi chodit do práce. Takže neposílali zboží. Takže to bylo krutý, hlavně krutý pro nás, protože my jsme chodili domů unavený. Takže já můžu říct, že jsem ráda, že mám ty tři kluky. Ty dva jsou teda starší, a hlavně ten starší, že si bral i tu desetiletou, že fungovali vlastně se mnou takhle. Jinak bych to asi nedala. (Renata, 42, vyučená, vybalování zboží, 4 děti 25, 22, 15 a 10 let, Ús)

Aby si pracovníky udržel, nabídl zaměstnavatel těm, kteří i tak do práce chodili, mimořádné odměny:

Tak já si teď na peníze stěžovat nemůžu, protože i v týhle situaci, co začal ten koronavirus, tak jsme dostali i, co máme toho šéfa, tak jsme dostali i odměny za to, že jsme chodili. I když jsem nemusela kvůli malý, má slabou imunitu, takže nám dával i odměny, dává doteďka odměny, takže já si stěžovat teď nemůžu. (Renata, 42, vyučená, vybalování zboží, 4 děti 25, 22, 15 a 10 let, Ús)

Pokud by Renata zůstala doma, pravděpodobně by neměla nárok na dávku OČR. Zůstat v práci bylo pro ni tedy i finančně jednoznačně výhodnější. Navíc hovořila o tom, že je v kolektivu i se svými nadřízenými velmi spokojená.

V oblasti obchodu, konkrétně ve skladu internetového obchodu, pracovala brigádně i Stela. Ta také pokračovala v práci. Do práce chodila jako obvykle dva dny v týdnu, kdy péči o děti zajišťovala placená paní na hlídání, která se běžně stará jen o jejího nejmladšího syna. V období uzavření škol přibrala i dvě starší děti. Její zaměstnavatel měl také naopak více zakázek než obvykle, takže i když se nejprve Stela o svou práci bála, ukázalo se, že to není třeba:

Ta práce byla a tím, že jsem brigádník, jsem čekala, že právě třeba mi řeknou, že mě nepotřebují, ale naopak práce bylo daleko víc. (Stela, 42, VŠ, balení zboží, 3 děti 12, 9 a 5 let, SČ)

Její zaměstnavatel naopak zaměstnal několik brigádníků navíc – zpravidla se jednalo o lidi, kteří kvůli uzavření či omezení jejich provozů přišli o práci.

Výjimečně, jako v případě Nory, měly pracující „na dohody“ možnost pokračovat v práci z domova. Nejčastěji ale musely ženy zaměstnané „na dohody“ zůstat ze dne na den doma, protože musely nějak zajistit péči o děti, a neměly nárok na žádnou finanční kompenzaci a navíc ani neměly jistotu, zda a kdy se budou moci do práce vrátit:

Měla jsem brigádu přes kamarádku v call centru. Musím zaklepat, zaměstnavatel má docela příjemný přístup, je ochotný. (...) Jenže bohužel já jsem tam nebyla ani měsíc a pak začala tato situace s tím koronavirem, takže jsem musela zůstat doma, protože je škola i školka zavřená. (Nela, 37, vyučená, nezaměstnaná, 4 děti 13, 10, 7 a 4 roky, Ús)

Klára byla v době nouzového režimu na rodičovské dovolené s dvouletým dítětem a přivydělávala si jako asistentka ve firmě svého známého, kdy práci pro něj vykonávala po večerech. V období nouzového režimu měl ale její zaměstnavatel finanční problémy a přestal jí vyplácet mzdu. V práci sice z loajality pokračovala nadále, ale v době rozhovoru již byla tři měsíce bez příjmu.

No, bohužel moje práce nějak pokračovala dál, ale ty výplaty ne. Nebo mzdy. Takže tam to je trošičku horší, ale tak jako to se třeba snad vyřeší a jinač prostě, ano jako koronavirus zasáhl asi všechny. (Klára, 30, VŠ, asistentka ředitele, 1 dítě 2 roky, Ús)

Klára zvažovala, že jakmile bude moci její dceru hlídat její matka, najde si standardní práci ve svém oboru. Zároveň si byla vědoma toho, že to v době po koronaviru nemusí být vůbec jednoduché:

(...) takže asi bude trošku problém se tam dostat, ale tak uvidím. Jinak jako myslím si, že díky krizi koronaviru je to zase ve stavu, co to bylo v tom roce 2012, že prostě ty pracovní pozice jsou velice omezené a ekologie není prioritou pro společnost, takže to bude asi docela složité. (Klára, 30, VŠ, asistentka ředitele, 1 dítě 2 roky, Ús)

I Stela, která pracovala brigádně dva dny v týdnu, měla původně v plánu hledat si jinou práci, do které by mohla nastoupit od září, až půjde její nejmladší do školky. Kvůli zátěži spojené s domácí výukou

děti ale svůj záměr musela odložit: „To jsem víceméně neřešila, protože, jak mám tři děti, tak jsem byla úplně přetížená tím, že jakoby škola online pro mě byla fakt naprostej záhul.“ (Stela, 42, VŠ, balení zboží, 3 děti 12, 9 a 5 let, SČ)

V prekérní pracovní situaci se ocitla i Hana, která pracovala jako sociální pracovníce v neziskové organizaci. Dva dny před vyhlášením nouzového stavu se dozvěděla, že jí nebyla prodloužena dohoda o pracovní činnosti, která byla hlavním zdrojem jejího příjmu. Skončily i další pracovní aktivity, kterými si přivydělávala: „Já jsem teda ještě chodila, teda jakoby mimo systém, ještě na uklízení brigádu, ještě teda mimo jakoby, tak to vlastně taky jako neprobíhalo. Protože ta rodina se obávala nákazy.“ Protože neměla žádné finanční rezervy, začala okamžitě hledat novou práci. Mohla ale nastoupit až v průběhu května, kdy se obnovil provoz dětského klubu, kam mohla svěřit svou sedmiletou dceru. Nakonec byla poměrně rychle přijata na pozici sociální pracovníce na OSPOD ve vedlejším městě, kde začala v květnu pracovat. Práce ale je velmi časově náročná a Hana neví, zda ji bude v budoucnu s péčí o dceru zvládat. Přetížení bylo mimo jiné důsledkem i odložení a nakupení práce v době po ukončení nouzového stavu:

Takže neběžely soudy, a tím pádem, to, co je jakoby nevyřešilo, tak potom v tom květnu vlastně začaly ty soudy jako všechno jako dohánět. Takže de facto já jsem byla jenom na prvním soudu s doprovodem a pak už vlastně všechno dělám samostatně. Že to taky není obvyklá praxe, že většinou se ten člověk nějak zapracovává delší dobu, ale je toho tolik, že se to jako nedá stíhat, no. (Hana, 42, VŠ, sociální pracovníce, 1 dítě 7 let, SČ)

Hana si při pozorování svého okolí dost bolestně uvědomovala, že je oproti ostatním v nevýhodné situaci, protože již v průběhu května i června hodně intenzivně pracovala, zatímco ostatní matky, zpravidla ty žijící s partnerem, často měly možnost zůstat s dětmi doma:

A i jsem měla pocit, že některý jsou jako docela i v pohodě, protože některý si pochvalovali, že konečně ta rodina může být spolu, tak to bylo tam, kde třeba to byla úplná rodina a jeden z nich, nebo oba dva byli na home-office, jo, pro ty překážky v práci vlastně, brali, nebo třeba jeden měl ošetřovačku, pak se to zvedlo až na těch osmdesát procent, druhý měl home-office. Takže jeli vlastně docela jako v pohodovém režimu a pak postupně... potom ty lidi mohli chodit i ven, tak jsem měla pocit, že jsem asi jediná, kdo pracuje. (...) Že jsem si připadala trošku jako pitomec teda jako, musím říct.

Sólo matky, které se nacházely před zahájením nouzového stavu v prekérním pracovním postavení, tak řešily několik problémů současně: pokud si chtěly (a měly možnost) uchovat práci, musely nějak zajistit péči o děti a dálkovou výuku v době, kdy měly být v práci. Pokud do práce přestaly chodit, ať už proto, že se jim péči nepodařilo nijak jinak zajistit, nebo protože o ně zaměstnavatel neměl zájem, neměly nárok na žádnou kompenzaci svého příjmu. Hledání jiné práce bylo v době celostátní karantény a očekávané ekonomické krize velmi komplikované, navíc na ně kvůli péči o děti nezbýval čas. Pokud se jim, tak jako Haně, podařilo do nové práce nastoupit, byly ve zkušební lhůtě a musely zvládat nestandardně vysoký objem práce. Příjem měly zčásti zajištěný v podobě sociálních dávek, ztráta brigád pro ně ale znamenala snížení už tak nízkého příjmu a zvýšení nejistoty.

Bez práce

Jelikož fokusní skupiny v Ústeckém kraji se konaly v červnu 2020, tedy až po odvolání nouzového stavu, jejich účastnice reflektovaly dopady koronavirové krize na svou osobní a pracovní situaci. Tímto způsobem byly do vzorku zahrnuty i ženy, které nebyly v době celostátní karantény zaměstnané (doplňující rozhovory s ženami ze Středočeského a Olomouckého kraje se zaměřily cíleně na ženy pracující a s dětmi mladšími 13 let). Míra nezaměstnanosti byla podle dat EU-SILC 2018 i před krizí mezi sólo matkami vyšší než mezi matkami žijícími s partnerem – 6 % sólo matek se závislými dětmi ve vzorku bylo nezaměstnaných oproti 2,4 % matek s partnerem.

Sólo matky, které byly v době uzavření škol a omezení pohybu nezaměstnané (Karla, Adéla, Eva a Nela), nepociťovaly akutně negativní dopady krize. Jejich příjmy byly složeny hlavně ze sociálních dávek, které byly vypláceny nadále ve stejné výši a se stejnou pravidelností. Nedolehlo na ně výrazně negativně ani uzavření škol a školek a následně nutnost pečovat o děti doma, jelikož stejně doma byly. Jedinou změnou pro ně byla nutnost se s dětmi doma učit, což podle některých bylo značně obtížné. Oproti ostatním ženám ale jinak hodnotily proběhlé události spíše pozitivně, jako příležitost trávit více času s dětmi:

Takže já když slyším slovo koronavirus, tak já trošku úplně jinak. Já jsem ani tak tu paniku neprožívala. Pro mě to bylo takový, když to řeknu z toho hlediska, když jako v mejch příjmech se nezměnilo nic, ani dobou před to. Ale z mého pohledu, pro někoho to tady bude ošklivý, jak to řeknu, ale tak ňák jsem byla ráda, že to přišlo, protože si myslím, že to možná i přijít mělo, aby se ten svět tak trošku zastavil. Aby ty lidi se zastavili, otevřeli oči a začali trošku přemýšlet. A mně to v té době dalo hodně, nás to spojilo, se mnou, vlastně se synem i s dcerou, jsme, dá se říct, k sobě našli cestu. Dokázali jsme spolu trávit čas, dokázali jsme se spolu smát. (Karla, 39, ZŠ, nezaměstnaná, 2 děti 10 a 6 let, Ús)

Bylo to takový, jakože fajn zastavení, přemýšlení, děti nás rozčilovaly doma. Mohly jsme si vyzkoušet, jaký je to být učitelkou... A myslím si, že to společnosti určitě prospělo. Samozřejmě ekonomický důsledek, to se dozvíme později, ale jako, co se týče humánně, tak já jsem byla s tím spokojená, že to přišlo. (Denisa, 28, ZŠ, práce na malý úvazek v charitě, 3 děti 9, 6 a 3 roky, Ús)

Uzavření škol pro ty nejchudší navíc mohlo představovat úspory, tak jako pro Nelu, která je nezaměstnaná a má čtyři děti. Škola totiž pro ni představuje riziko nenadálých, ale přitom poměrně častých výdajů, které nedokáže z nízkých sociálních dávek pokrýt. V době uzavření škol a školek nemusela platit poplatek za školku a jízdné na autobus pro starší děti:

Moje finanční situace je taková, že já žiju z peněz z úřadu práce. Dostávám příspěvek na bydlení, příspěvek na děti a příspěvek z hmotné nouze na sebe. Což teď, když jsme doma, když zaplatím nájem, elektřinu a podobně, tak to, co mi zbyde, vydrží do dalších peněz. Ale jakmile by nastalo to, že ty děti jdou do školky a do školy, tak na to nikdo už nekouká, že musíte zaplatit školku, dětem zaplatit legítky, musíte mít peníze na straně, když potřebují děti pastelky, kružítko, výlety, to je každou chvíli. (...) Když děti chodí do školy, tak když to tak spočtu, jestli mám pro nás na celý měsíc tak tři tisíce. (Nela, 37, vyučená, nezaměstnaná, 4 děti 13, 10, 7 a 4 roky, Ús)

Některé ženy si byly vědomy toho, že krizová situace znamená omezení možnosti najít si práci. Adéla kupříkladu pracovala v minulosti v administrativě jako asistentka. Od ledna 2020 (tedy 6 měsíců) byla registrovaná na úřadě práce. Plánovala, že se jí podaří na jaře najít si práci v Německu, kvůli uzavření hranic na to ale musela zapomenout:

Měla jsem právě takovou tu vizi, že bych si našla něco v Německu, dokonce už tam byly nějaké takové pokusy, že by tam bylo něco vyrýsované, ale bohužel teda koronavirus zkrátka zavřel hranice, a tím to bylo vyřízené. A co se týče současnosti a hledání práce, tak samozřejmě bylo by vhodné asi až od září, protože zrovna teď jako děti na chvíli teda odešly do školy, ale zase pak budou mít dva měsíce prázdnin, takže ideálně od září. (Adéla, 41, SŠ, nezaměstnaná, 1 dítě 11 let, Ús)

Blížící se prázdniny znamenaly i pro ženy hledající práci další komplikaci, Adéla, stejně jako Anna a Stela, tak plánovala pokračovat v hledání práce od září. Přitom se obávala, že její finanční rezervy nebudou na tak dlouhou dobu stačit.

Na nedostatek úspor narazila i Hana, která ztratila práci těsně před omezením volného pohybu osob. Té se sice podařilo relativně rychle novou práci najít (viz výše), vypovídala ale o obtížném hledání v období, kdy „nic nefungovalo“. Navíc se zpomalilo i přiznání a vyplacení podpory v nezaměstnanosti, takže se na měsíc ocitla bez prostředků. Nastoupit do nové práce mohla až v průběhu května, jakmile se alespoň částečně otevřely školy:

...vlastně při tom hledání to bylo hodně těžké. Protože neprobíhala výběrová řízení, všechno bylo zavřené, zpomalené. Nic jako pořádně nefungovalo. Takže nastala taková nejistota a strach taky, co bude. Než teda to dobře dopadlo, tak jsem měsíc byla vlastně bez prostředků. A potom vlastně do toho fungovaly zpomaleně i úřady, takže vlastně i úřad práce mě vyplatil až... úřad práce zdržel platbu, já jsem ji dostala až ne po tom jakoby měsíci, ten následující, ale až po dvou měsících. Takže ono to způsobilo hodně takový zmatek, že člověk je normálně zvyklý nějak plánovat a já teda nemám úspory. (Hana, 42, VŠ, sociální pracovnice, 1 dítě 7 let, SČ)

Ne všechny nezaměstnané (či práci hledající) ženy dokázaly ze své pozice dohlédnout možné dlouhodobé negativní dopady krize. Spíše vítaly zvolnění a větší možnost být s dětmi a hledání práce nechávaly na září, přičemž příliš nepředpokládaly, že by se situace na pracovním trhu mohla výrazně změnit. Zároveň omezení volného pohybu na jaře 2020 nemělo v podstatě žádné dopady na jejich příjmy, a na

to, že tráví čas samy s dětmi, bez valných možností cestování či kulturního vyžití, byly kvůli nízkým příjmům zvyklé. Skutečné dopady COVID-19 krize na tuto skupinu sólo matek budou spíše dlouhodobého charakteru, v podobě dalšího omezení pracovních příležitostí a možných škrťů v oblasti sociálních dávek v důsledku ekonomické krize.

Specifické dopady „koronakrize“ na sólo matky

I přes odlišnosti dané rozdílnou pracovní situací měly dotázané sólo matky řadu věcí společných: vyšší míru sociální izolace, nedostatek finančních rezerv pro vykrytí poklesu příjmů, nutnost sama zvládnout distanční výuku svých školou povinných dětí, a uvědomění si vlastní zranitelnosti.

Malé či žádné finanční rezervy

Většina komunikačních partnerek pocítila nějaké negativní ekonomické dopady první vlny koronavirového onemocnění a souvisejících opatření. Jednalo se zejména o výpadek příjmů u těch, které musely částečně přerušit své výdělečné aktivity. Zina a Soňa si například přivydělávaly jako fotografky, jejich zakázky ale byly v době omezení pohybu zrušeny:

(...) protože já kombinuju asistentku a fotografku, tak prostě jsem samozřejmě přišla o focení. A to jsou peníze, se kterými jsem počítala, počítám do rozpočtu a bez toho jsme tak říkajíc v háji. (...) a k tomu vlastně, jinak když chodím do školy, tak jsem tam měla doučování pro ty děti a to taky odpadlo, a to bylo asi třetinu potom ještě k platu. Takže jsem byla na dvou třetinách, ale úplně jako, vzhledem k tomu, že stát absolutně tohleto nezvládnul, tak já jsem vypadla z jakýkoli té pomoci, že jo. (Soňa, 37, SŠ, asistentka pedagoga, 1 dítě 8 let, SČ)

Soňa poukázala na to, že výpadky těchto přivýdělků, na kterých sólo matky často ve svých rodinných rozpočtech závisejí, nebyly státem nijak kompenzovány. Pracovní dohody, pokud nebyly hlavním zdrojem příjmu a nebylo z nich odváděno pojistné, nebo vedlejší samostatná výdělečná činnost nebyly pokryty žádným opatřením. Pro sólo matky, které kombinovaly práci na smlouvu, ale s velmi nízkým příjmem a na menší úvazek, a další přivýdělků, výpadek těchto přivýdělků znamenal, že musely žádat o pomoc příbuzné nebo dobročinné nadace.

Ale tím, že já jsem měla nějaký úvazek, tak prostě žádnou pomoc pro podnikatele neposkytli, takže já jsem si vlastně, de facto jsem si musela půjčit od mojí mamky peníze, abychom vlastně vůbec jako poplatili to nejnnutnější a měli jsme na jídlo, takže. Jako to nebylo úplně dobrý, jako takovej stres a právě jsem s tím váhala, nejdřív jsem si vyčerpala rezervy a prostě jídlo se zdražilo a my jsme prostě to, co máme jindy na dva měsíce, jsme měli na měsíc. (Soňa, 37, SŠ, asistentka pedagoga, 1 dítě 8 let, SČ)

Finanční dopady pocítily ale i ty ženy, které pracovaly na standardní pracovní smlouvu na plný úvazek a zůstaly doma s dětmi, přičemž pobíraly dávku „ošetřování člena rodiny“ (OČR). Sice měly ve výsledku nárok na 80 % své hrubé mzdy za celou dobu, kdy byl omezený provoz škol a školek, ale tato

dávka byla vyplácena se značným zpožděním, takže pocítily cca měsíční výpadek příjmů. Vyplacené peníze ale znamenaly jen malé snížení oproti jejich běžné mzdě. Toto snížení bylo ale pravděpodobně významnější než u žen žijících s partnerem, jelikož pracující sólo matky zpravidla čerpají daňovou slevu na dani, zatímco v rodině s oběma rodiči ji mnohdy čerpá muž. To znamená, že čistá mzda se u nízko placených sólo matek víceméně rovnala mzdě hrubé; OČR pak představovalo snížení o 20 %. Zároveň ale, jak poukázala Anna, mohly ušetřit za dopravu a jídlo, pokud nechodily do práce. Pro komunikační partnerky s nízkými pracovními příjmy tak OČR ve výsledku neznamenal finanční ztrátu:

Mě se to vlastně nedotklo, protože... jo a tím vlastně, že mám takovejhle plat, tak vlastně mě se to jako nedotklo. Já jsem vlastně měla o osm set korun míň, těch šedesát procent, než kdybych chodila do práce. Zase, i když to máte čtyři kilometry, jezdíte autem, že jo, tak všechno... jako ty náklady, to se mě v tomhle směru nedotklo. Já mám základ nějakých sedmnáct tisíc něco a jak je to do těch dvaceti tisíc, tak jsem si spočítala, že se to prostě těch lidí nedotýká. (Anna, 42, SŠ, poštovní doručovatelka, 1 dítě 4 roky, SČ)

Čerpání OČR představovalo pro některé zaměstnavatele řešení v případě, kdy museli přerušit či omezit činnost. Zaměstnankyně s malými dětmi nastoupily na OČR a byly tak finančně kryté ze strany státu, firma jim pak nemusela vyplácet plat z důvodu překážky na straně zaměstnavatele. Výhodné to bylo i pro tyto zaměstnankyně, jelikož výměra náhrady mzdy byla v případě OČR vyšší. To se týkalo Emy, která pracovala v továrně, která omezila provoz. Přesto i tak pocítila snížení příjmu. Navíc nebylo jisté, zda se provoz obnoví a ona bude moci do práce nastoupit zpět:

Popravdě jako zasáhlo, samozřejmě mám míň. Ale já tu mám nějaké platby, tak jsem se snažila co nejvíc toho stopnout. Vlastně jak v rámci toho covidu, se daly nějaký úvěry na nějakou dobu stopnout, tak to jsem udělala. A zase to budu muset nastartovat, já jsem to všechno stopla na tři měsíce. A kdybych nechodila fakt do práce ani červenec, srpen, tak to už bych pak poznala jako víc, to by ty peníze asi už jako chyběly. No teďka to nějak nepociťuju, že to, co se stoplo, tak se vykompenzovalo. A potom už to bude horší, potom už když tak budu muset řešit nějakou tu brigádu. (Ema, 33, SŠ, dělnice, 2 děti 8 a 5 let, OI)

Oproti tomu Laura, která pracovala jako kostymérka v divadle, OČR čerpat nemohla, protože její dítě ještě nechodilo do školky. Šedesát procent ze základní mzdy pro ni znamenalo razantní snížení příjmu. Laura upozornila ještě na další problém, se kterým se některé komunikační partnerky setkaly: krize se dotkla otce jejího dítěte a ten kvůli výpadku příjmů přestal platit výživné na dítě:

No, já pracuju v umění, takže na tom se to odrazilo docela dost. Takže jsem měla jenom základní plat a můj vlastně bývalý pracuje taky v umělecké sféře, takže ten mi přestal platit úplně alimenty. Takže to se změnilo. Jinak jsem zůstala doma s malým a dostávala jsem základní plat, no. Takže jsem z toho nějak vždycky vyžila, ale do nuly v podstatě jako, do minusu, když jsem si občas půjčila. (Laura, 29, VOŠ, kostymérka, 1 dítě 3 roky, SČ)

Ty podnikatelé to mají opravdu jako hodně těžký, proto já jsem ráda, že jsem ho (otce dítěte, pozn. aut.) nemusela nějak extra zatěžovat a když mi řekl: promiň, mně prostě teď nezaplatili, nemám, tak já jsem říkala, dobrý, domluvíme se, až budeš, tak... tak to nějak dáme dohromady. (Valerie, 32, VŠ, chůva, 1 dítě 3 roky, OI)

Negativní finanční dopady měly i takovou podobu, jako u Kláry, že zaměstnavatel přestal vyplácet mzdy. Klára přesto pokračovala dál v práci z domova a doufala, že dlužné výplaty od zaměstnavatele získá. U Pavly, zaměstnané jako projektová manažerka v IT firmě, zase došlo k plošnému snižování platů všech zaměstnanců, tak, aby zaměstnavatel nemusel nikoho kvůli poklesu zakázek propouštět. Pavla reflektovala, že kvůli krizi nedojde ani ke slíbenému navyšování mezd.

Řada komunikačních partnerek ale hovořila o tom, že žádné finanční dopady v průběhu jara nepocítily. To se týkalo na jedné straně těch, které dostávaly sociální dávky, jelikož byly nezaměstnané, měly jen nízké příjmy nebo pečovaly o děti. Na druhé straně se to týkalo těch, které pracovaly z domova a jejich příjem zůstal stejný. Možné dlouhodobé dopady krize si příliš nepřipouštěly.

Neovlivnilo. Protože my jsme vlastně vykrývaný i tou sociálkou, takže já když vydělám míň, tak ona mi to zase jako navýší, když vydělám víc, tak mi to zase poníží a je to vlastně furt takový stejný. (Stela, 42, VŠ, balení zboží, 3 děti 12, 9 a 5 let, SČ)

Takže já jsem prostě byla fakt šťastná, takže mě to ekonomicky jako finančně nepostihlo. Protože nám prostě, my jsme měli home-office a nám prostě běžel plat. (Ivana, 41, VOŠ, úřednice, 1 dítě 9 let, OI)

Všechny ale hovořily o tom, že ani před krizí neměly takřka žádné finanční rezervy a žily od výplaty k výplatě.

Takže ono to způsobilo hodně takový zmatek, že člověk je normálně zvyklý nějak plánovat a já teda nemám úspory, nebo něco. Takže opravdu to jako vždycky plánuju z toho měsíce na měsíc a ještě před námi prázdniny... (Hana, 42, VŠ, sociální pracovnice, 1 dítě 7 let, SČ)

Hana byla měsíc bez práce a zároveň bez příjmu. Na podporu v nezaměstnanosti se také nemohla spolehnout, jelikož její vyplácení bylo kvůli nouzovému stavu opožděné. Nakonec jí pomohl příspěvek od dobročinné nadace:

Tak jsem věděla, že ten jeden měsíc přežijeme jako z podpory, že jsem čekala, když jsem se zaregistrovala de facto hned prvního dubna, že v květnu dostanu jako tu podporu. No ale ona přišla až v červnu a zachránilo mě teda, že mi přišly jako daně, to roční zúčtování. Takže tam z toho jsme zaplatili i nějaký tábory teď na léto, ale v době, kdy jsem ještě nevěděla, kdy nebyly ani ty daně, nic, tak jsem potom čerpala příspěvek a teď nevím, jestli to byla nadace Sirius, to jsem jako normálně se kousla do rtu a napsala jsem, protože tam byla jako výzva, nějakých dva a půl tisíce tuším, že to bylo a tehdy jako mi to pomohlo no. Protože jsme opravdu nevěděli, co a jak bude, jestli nějaký peníze přijdou, nepřijdou... (Hana, 42, VŠ, sociální pracovnice, 1 dítě 7 let, SČ)

Charitní organizace pomohly z nejhorsího i dalším ženám. Domácnost Stely například nebyla dostatečně vybavena výpočetní technikou, aby její dvě školou povinné děti mohly absolvovat on-line vyučování. Využila možnosti od nadace, která nejstarší dceři darovala nový notebook.

Ve většině případů ale hledaly záchranu u své rozšířené rodiny, případně u známých, kteří jim byli ochotni půjčit peníze. Žádná z komunikačních partnerek si nemusela pro překonání krize půjčovat u bankovních či nebankovních institucí.

No, ale kamarádka má vlastně jako velký příjem a má i manžela, který je velice dobře zaopatřený, takže ta mi vždycky půjčí, když potřebuju a já jí to pak vždycky po částech vrátím, když přijde další výplata. (Laura, 29, VOŠ, kostymérka, 1 dítě 3 roky, SČ)

Nutnost sama zvládnout domácí výuku školních dětí

Domácí vyučování představovalo výzvu pro všechny rodiče. Náročné bylo zejména pro rodiče s nižším vzděláním, pro které mohlo být obtížné školní látku pochopit a vysvětlit dětem, a pro rodiče menších dětí, kteří pokračovali v práci a museli tak kombinovat výuku a práci. Podle zprávy Ekonomické problémy domácností a distanční vzdělávání, vycházející z longitudinálního výzkumu Život během pandemie agentury PAQ research¹, v průměru rodiče trávili učením s dětmi 2,5 hodiny denně. Ve čtvrtině se s dítětem podle vlastních slov učili do 1 hodiny denně a ve 14 % se s dítětem učili 5 i více hodin denně. Výrazně více se rodiče učili s dětmi na prvním stupni. V rámci druhých stupňů a SŠ trávili s distanční výukou více času rodiče bez maturity, což může mj. naznačovat, že pro některé z nich bylo těžší asistovat dítěti s úkoly.

Podle vyprávění našich komunikačních partnerek mohlo představovat problém samotné učivo, a to nejen na druhém stupni, ale i v nižších třídách.

Naštěstí dobrý, přežili jsme, úkoly jsme taky přežili, zvládli. Já jsem se najednou učila psát písmenka, byť už jsem to taky zapoměla. (Regina, 45, VŠ, projektová vedoucí, 1 dítě 7 let, Ús)

(...) kolikrát i já mám co dělat, že ty učebnice jako jsou někdy jako zvláštně... Nevím, že než to zadání pochopím, že tam je nějaký úkol a není tam vzor. Tak než pochopím, co tím teda ten autor myslel, tak někdy taky jako mi to dá zabrat. (Hana, 42, VŠ, sociální pracovnice, 1 dítě 7 let, SČ)

Náročné ale podle nich bylo zejména motivovat děti k učení. Zejména v prvních týdnech uzavření škol si děti musely zvyknout na úplně jiný styl práce, a rodiče nevnímaly jako autoritu. Děti se v tomto mezi sebou značně lišily, a i v případě sourozenců matky vyprávěly, že zatímco jeden zvládal školu bez problémů sám, druhý se učit nechtěl a bez dohledu rodiče mu to příliš nešlo. Mimo strukturované prostředí školy se některým dětem do učení nechtělo a matky neměly dostatečné pedagogické know-

¹ https://idea.cerge-ei.cz/files/PAQ_Zivot_behem_pandemie_W2_v26_ekonomika_vzdelavani.pdf

-how, jak je k tomu donutit. Hovořily také o tom, že jim uzavření škol poskytlo příležitost zjistit, jak na tom vlastně jejich dítě ve škole je, a jak je vlastně vzdělávání náročné.

Já jsem teda možná byla i trochu ráda, že jsem nechodila do práce, protože jsem trošku spíš zjistila takovou trošku negativní věc jako na mém synovi, že asi jsem na něj příliš benevolentní a že bych měla asi trošku přitvrdit. Protože opravdu akorát byl doma, celé dny vysedával u počítače, přinutit ho ke škole, to byla naprostá katastrofa, takže pedagog úplně jsem zjistila, že taky nejsem, i když to vždycky byl můj sen teda. (Adéla, 41, SŠ, nezaměstnaná, 1 dítě 11 let, Ús)

No a pak to teda naráželo na to, že třeba to prostřední dítě je spíš takový, že potřebuje... nám to spolu neklapalo, že tam je asi lepší, když on je v tom kolektivu, má tam tu jinou autoritu, protože nám to spolu jako prostě nešlo. Já jsem ochotná dát hodně energie, času do toho, že jim s tím pomáhám, ale vlastně, když to dítě to odmítne, tak s tím si moc rady nevím. (...) A díky tomu, že jsme spolu byli víc doma, tak jsem možná víc viděla, jak třeba funguje, nebo nefunguje. Protože v té škole, tak to asi úplně nemusí fungovat. Ale já se to úplně jako nedozvím. (Stela, 42, VŠ, balení zboží, 3 děti 12, 9 a 5 let, SČ)

Dohlížení na děti a pomáhání s učením byly velmi časově náročné, zejména pokud měla matka více než jedno dítě. Ženy, které nepracovaly, nebo pracovaly jen několik hodin týdně, si nedokázaly představit, že by si v této situaci hledaly práci. Výuka dětí je zaměstnávala naplno.

Je to náročný, takže si nedokážu představit, že bych teď měla zvládat brigádu, tři z mých dětí jsou už školou povinné. Se všema třema se musím škole jakžtakž věnovat a dohlížet na to, aby udělaly úkoly. (Nela, 37, vyučená, nezaměstnaná, 4 děti 13, 10, 7 a 4 roky, Ús)

Jak mám tři děti, tak jsem byla úplně přetížena tím, že jakoby škola online pro mě byla fakt naprostej záhul. Protože přece jenom jakoby jsme trošku chudší, takže jakoby naše technický zázemí není dokonalý. Takže to nefungovalo a prostě nám trvalo třeba tři týdny, než jsme to rozfungovali a naučili se s tím nějak pracovat. No a do toho prostě, to prostřední dítě je trošku komplikovaný, co se týče vzdělávání, takže já jsem neměla jako vůbec prostor řešit nějakou práci. Jsem byla ráda za to, že to klapě, jak to klapě. (Stela, 42, VŠ, balení zboží, 3 děti 12, 9 a 5 let, SČ)

Komunikační partnerky, které chodily do práce, musely zvládat výuku dětí v době, kdy měly volno. Tato situace pokračovala někde i poté, kdy se školy opět 25. května otevřely, protože fungovaly jen v omezeném režimu a neposkytovaly plnohodnotnou výuku. Školy v některých případech dokonce odrazovaly rodiče od toho, aby tam děti posílaly, a řada matek se tak raději rozhodla nechat děti doma v distančním vzdělávání až do konce června. Pokud do školy děti začaly chodit, část úkolů stejně musely plnit doma. Matky si stěžovaly na únavu svou i únavu dítěte, a ne vše zvládaly naplno:

Pak samozřejmě to psaní, když tam nikdo, jako ten nácvik, ta ruka... to se nám tam jako rozvolnilo, že to asi nikdo tam nehlídal, takže... Psaní ještě budeme muset nějak dotáhnout. Ale já jsem na to už po večerech neměla jako sílu, no. (Hana, 42, VŠ, sociální pracovnice, 1 dítě 7 let, SČ)

Komunikační partnerky, které pracovaly doma, se sice mohly s dětmi učit i dopoledne, ale zároveň musely splnit i své pracovní úkoly. Klaudie ve výsledku litovala, že ne zvolila raději zůstat s dětmi doma na OČR, jelikož se jí nedařilo skloubit požadavky zaměstnavatele a školy.

Mám dvě děti na prvním stupni a obě dvě jsem musela nejdřív prostě všechno, tisknout materiály, dělat jim plány učiva, učit je, kontrolovat to, pomáhat jim s tím a bylo to, do toho teda pracovat, protože ty výkony po mně ta práce chtěla a to jsem vlastně dodělávala po nocích, třeba do jedné, do dvou do rána. Takže jsem v osm ráno měla budíček i s dětma a nastoupila jsem další směnu. Takže to bylo hodně vyčerpávající. (Klaudie, 34, SŠ, pracovnice v marketingu, 2 děti 11 a 9 let, OI)

Ženy pracující doma neustále bojovaly o čas a o klid na práci. V prvních týdnech se snažily najít nějaký rytmus práce, který by jim umožnil zvládnout dostatečně dobře obojí. Klaudie například nakonec zavedla přísný časový režim, který ona i děti respektovaly a který jim pomohl situaci zvládnout.

Řada matek řešila také problém s nedostatkem prostoru v bytě, který by všem členům domácnosti poskytoval dostatečný klid na práci. Situace se stávala neřešitelnou, pokud bylo v rodině více dětí s rozdílnými potřebami, například dítě či děti školou povinné a předškolák, který potřeboval pozornost a rušil starší děti při práci.

Ten nejmladší se nudil a vyrušoval celkem hodně a já jsem se neměla kde upíchnout, když jsem se učila teda s tím druhákem. Takže on ten druhák jak kdyby provokoval a od té školy mi furt utíkal. A furt si to s ním chtěl jakoby rozdat, že on chtěl úplný ticho. Když píše, když čte, když dělá školu, tak chce úplný ticho. A já jsem se mu pořád snažila vysvětlit, že to vlastně nejde, aby bylo úplný ticho. Že máme jako malej byt, 2kk. A pak vlastně ta starší dcera, ta už té školy měla fakt hodně, takže jsme to dělávali tak, že dopoledne jsem to dělala s tím druhákem a ta starší si třeba něco jako udělala a pak odpoledne si sama dělala školu a já jsem s těma klukama vypadla někde do přírody, nebo ven, ať ona má na to klidno. (Aneta, 37, SŠ, zdravotní sestra, 3 děti 11, 8 a 5 let, OI)

Problém v některých případech představovalo i nedostatečné vybavení výpočetní technikou. Stele nakonec pomohl dar od charitativní organizace – počítač pro nejstarší dceru.

Ano, máme starý telefony, starý počítače, takže, když pak byla třeba online výuka, tak jeden telefon mu nefungoval, třeba mikrofon, u počítače zase nefungovalo video a vlastně u každé věci něco nefungovalo. A víceméně každé ani nemá svůj telefon a tak jsme to tak jako různě propojovali, takže si třeba psalo přes počítač, ale do toho se mluvilo do telefonu a... ale jakoby, tak jsme i díky tomu, mě to dovedlo k tomu, že jsem oslovila nadaci Terezy Maxové a pro tu E. jsme získali nové počítač. (Stela, 42, VŠ, balení zboží, 3 děti 12, 9 a 5 let, SČ)

Matky, které pracovaly z domova, navíc potřebovaly počítač pro svou práci, a obvykle neměly v domácnosti počítačů více: Takže na online výuku jsme se teda neúčastnili. Oni potom měli jako i nějaký rozhovory, tak to jsme se neúčastnili, protože máme teda jeden počítač, takže to jsem pracovala. (Ivana, 41, VOŠ, úřednice, 1 dítě 9 let, OI)

Erika naopak byla ráda, že její syn v první třídě ještě počítač k výuce příliš nepotřeboval:

Tím, že ten počítač máme jenom jeden, tak díky tomu jsem mohla pracovat a uzpůsobila jsem si prostě pokoj, dětský pokoj, tam jsem dala do dětského pokoje prostě počítač a on vedle mě dělal úkoly a já jsem se snažila pracovat. A samozřejmě v tu chvíli to vycházelo třeba na celý den, protože do toho musí člověk ještě vařit a obstarávat prostě běžný věci. Takže tím pádem jsem neměla jako nějakou, že bych dodržela pracovní dobu, prostě jsem pracovala, tak jak bylo nutný v každý volný chvíli a bylo jedno, jestli je pátek večer nebo víkend. (Erika, 37, VŠ, soudní asistentka, 1 dítě 8 let, OI)

Přístup škol k distančnímu vyučování se dle výpovědí komunikačních partnerek velmi lišil. Zatímco některé jen posílaly úkoly na týden a ani nekontrolovaly správnost jejich splnění, jiné poskytovaly on-line hodiny a i jinak s dětmi komunikovaly. Nejen, že se mezi sebou lišily školy, lišily se i jednotlivé třídy. Volnější nastavení, kdy děti nemusely být v určitou hodiny připojeny do výuky, umožňovalo matkám si práci lépe zorganizovat, aby se jejich pracovní povinnosti nedostávaly do konfliktu s povinnostmi dětí:

Ona to měla každá třída jinak. Některý měli prostě setkávání třeba každé tejdne nebo třeba dvakrát do tejdna. A oni to měli jenom občas, paní učitelka napsala, že bude jakoby setkání. Ona jim spíš jako točila videa do toho classroomu, natočila pozdrav a tohleto. Takže jakoby, M. zrovna měl hodně volnosti v tomhleto. Byly třídy, kdy jako měli fakt častější ty meety, co jsem pozorovala, takže ti byli víc vázaný na to. Takže my jsme si pracovali samostatně. (Soňa, 37, SŠ, asistentka pedagoga, 1 dítě 8 let, SČ)

Na druhé straně absence přímého kontaktu dětí s učiteli znamenala, že vysvětlování učiva a kontrola školní práce byla čistě na rodičích. Některé komunikační partnerky tak naopak preferovaly co nejvíce on-line výuky:

Je fakt, že i škola poměrně jakoby to podpořila nějakou online výukou, že prostě přece jenom ty děti byly, když to řeknu, né, že bych to pak s nima nemusela třeba kontrolovat nebo procházet, ale byly po určitou část dne řekněme zabavený něčím jako, že to nebylo, „mami, mami,“ každý tři minuty, ale každých deset minut. (Pavla, 41, VŠ, projektová manažerka v IT, 2 děti 10 a 7 let, SČ)

Podle komunikačních partnerek přístup závisel zejména na iniciativě jednotlivých učitelů, a mnohdy i samotných rodičů. Pavla, která pracuje v oblasti IT, vyprávěla, jak s dalšími rodiči pomohli učitelkám svých dětí v zavedení on-line výuky. Klaudie zase tlačila školu, aby zavedla skutečnou on-line výuku namísto jen posílání úkolů e-mailem, a zároveň jako zástupkyně rodičů prosazovala, aby učitelé snížili své požadavky a očekávání: Takhle jsem těm učitelům oznámila, že prostě nemůžou tedy očekávat stejný výkony, jako ve škole a stejný objem učiva probírat jako ve škole. (Klaudie, 34, SŠ, pracovnice v marketingu, 2 děti 11 a 9 let, OI)

Podle komunikačních partnerek byla situace nejhorší v prvních týdnech po uzavření škol, kdy děti, rodiny ani školy samotné ještě neměly zajištěný žádný „režim“ fungování a náhle musely hledat způsob,

jak v nastalé situaci fungovat. Uzavření škol bylo natolik náhlé, navíc ani učitelé nepředpokládali, že by mohlo trvat tak dlouho, že si děti nechaly ve škole učební pomůcky, které jim potom doma chyběly. To vše bylo ještě komplikované celkovou nejistotou a strachem z budoucnosti, z dalšího vývoje pandemie a z možného onemocnění, o kterém nikdo netušil, jak bude vážné. Rodiny navíc byly v prvních týdnech omezení volného pohybu v takřka úplné sociální izolaci a ani často nevycházely ven z bytu. Ze začátku se také snažily plnit všechny požadavky školy, i když to pro ně bylo velmi obtížné.

Nejtěžší pro mě byl asi ten začátek, kdy ze školy na nás posílali jenom spousty úkolů, nekontrolovaně a chtěli po nás nějaké výstupy, jako dávali tam deadlines. A já jsem si myslela, že to musím dělat, místo, abych jim řekla, že jim na to prdíme. Takže jsem opravdu v tomhle zodpovědná, takže toto jsme plnili. A v práci po mně chtěli, abych informovala na všechny strany, protože dělám v marketingu a pomáhám firmě i samozřejmě v té komunikaci navenek i interně. Takže chtěli po mně, abych hodně pracovala, a do toho jsem já byla v nějakém sevření, že jsem nechápala, co se děje a nejraději bych tehdy nedělala vůbec nic, že jo. Mně to nepřípadlo jakoby fér, že musím dělat na všechny strany spoustu věcí, na které nemám sílu. Toto pro mě bylo asi nejtěžší, že jsem to neměla ani s kým moc zpracovat. (Klaudie, 34, SŠ, pracovnice v marketingu, 2 děti 11 a 9 let, OI)

Většina žen ale vyprávěla o tom, že s postupem času se situace ustálila a našly si určitou novou „rovnováhu“, se situací se smířily a naučily se s dětmi fungovat.

(...) těch prvních čtrnáct dní, asi tak jako všude, bylo takový náročnější, než jsme se sladily, ale pak jsme se prostě sladily. Ona (dcera, pozn. aut.) i jako vnímala to, že jsem říkala „já teďka potřebuju pracovat, teďka prostě mi dej jako hodinu, kdy potřebuju intenzivně tady udělat úkol, pak se ti můžu podívat na ty úkoly,“ Takže ona si třeba pracovala, pak jsem si podívala, pak bylo něco, u čeho jsem mohla jako tak pracovat a házet oko, takže jsme to nějak, sladily jsme se a prostě to šlo. (Ivana, 41, VOŠ, úřednice, 1 dítě 9 let, OI)

Uvolnil se i jejich přístup ke školním povinnostem: My jsme dělaly hlavně matiku, češtinu, nějaký psaní, prvouku, tu angličtinu jsme se ze začátku snažily, pak jsem měla jako pocit, že je toho moc, že to nedáváme, takže jsem to prostě pustila (Ivana, 41, VOŠ, úřednice, 1 dítě 9 let, OI). V době rozhovoru, kdy byla většina protipandemických opatření uvolněna, pak vzpomínaly na pozitivní momenty, které jim pobyt doma s dětmi přinesl.

Rozhodně to byla dobrá zkušenost, hezká a mně přišlo hrozně fajn, že bych i do budoucna ráda zůstala, kdybych měla možnost mít ten čas pro děti a fakt to s nima procházet tu školu. Ne prostě bejt opravdu zaseklá někde v práci osm a půl hodiny denně. A to ani není reálný. No takže tohle třeba bylo hezký, že jsme to spolu mohli řešit, probírat, bavit se o tom. (Stela, 42, VŠ, balení zboží, 3 děti 12, 9 a 5 let, SČ)

Větší míra sociální izolace

V době karantény komunikační partnerky většinou trávily čas samy s dětmi, uzavřené v bytě nebo rodinném domě, a jen málo se stýkaly s jinými lidmi. Oproti matkám s partnerem tak sólo matkám častěji chyběl kontakt s nějakým dalším dospělým. Některé sice žily v domácnosti s rodiči a prarodiči, kvůli riziku nákazy a vyšší míře nebezpečí pro starší osoby s nimi raději omezily kontakt na minimum. Ty, které s rodiči nebydlely, se s nimi často přestaly úplně stýkat, a nemohly tak ani využívat jejich pomoci s péčí o děti.

Takže to nejtěžší, co bylo nejtěžší, jako asi nejtěžší byla ta měsíční izolace. Jakože fakt, že jsme se nevidaly s nikým blízkým a že jsme byly fakt v podstatě samy dvě, jakože jsme byly jako parťáci dvacet čtyři hodin denně, tak to bylo asi nejtěžší pro nás. (Ivana, 41, VOŠ, úřednice, 1 dítě 9 let, OI)

Jejich obavy se týkaly i toho, že vzhledem k tomu, že jsou samy s dětmi, tak pokud onemocní, nebude se o ně a o děti mít kdo postarat:

Hodně jsem se bála, že kdybychom třeba onemocněly, děti nebo já, takže tím, že jsem s nima přes ten tejdén sama, tak jsem se bála jako, co by bylo. (Stela, 42, VŠ, balení zboží, 3 děti 12, 9 a 5 let, SČ)

Zejména ty ženy, které bydlely v bytě, zmiňovaly, že pro ně bylo naprosto nezbytné chodit s dětmi ven – jinak by situaci nemohly psychicky zvládnout. Ty, které měly k dispozici zahradu, byly jednoznačně ve výhodě.

A ven jsme chodili, protože jsem, jako prvotní šok, po čtrnácti dnech, nebo těch prvních čtrnáct dní, když jsem zjišťovala, co se kolem děje, jak je to vážné, tak po těch čtrnácti dnech jsem řekla „a dost, prostě teď budeme chodit ven a nebudeme nosit roušku, když kolem nás nikdo není.“ Takže snažila jsem se tam navodit nějakou rozumnou atmosféru, s tím, že když prostě jdeme po prázdné ulici nebo po prázdné cyklostezce bokem, kde nikdo nikde. Takže jsem to i dětem tak nějak předávala, že to není přenosné na kilometry a tak. A tímto způsobem jsme chodili denně určitě na hodinu ven minimálně. (Klaudie, 34, SŠ, pracovnice v marketingu, 2 děti 11 a 9 let, OI)

Pokud byly izolované samy s dětmi, musely také samy reagovat na to, jak mimořádnou situaci prožívaly děti, které náhle přišly o své sociální kontakty a běžný režim. Pro matky samotné byla situace psychicky náročná, ale snažily se zachovat klid, aby uklidnily své děti.

Toto pro mě bylo asi nejtěžší, že jsem to neměla ani s kým moc zpracovat. A nechtěla jsem zatěžovat děti. Chtěla jsem vytvořit pro ně bezpečné to prostředí, kde oni také neví, co se děje a doma u mámy si maj bejt jistý, prostě že je zachráně před vším. (Klaudie, 34, SŠ, pracovnice v marketingu, 2 děti 11 a 9 let, OI)

Matky si uvědomovaly, že nová situace klade velké nároky zejména na děti. Ty musely zvládat požadavky distanční výuky a učit se úplně jiným způsobem, než byly zvyklé. Byly izolované jen se svou matkou (některé trávily nějaký čas u otce) a se svými sourozenci. Nemohly chodit ven, jak by potřebovaly a byly zvyklé.

A že to byl takovej už přetlak, no, že nikdo z nás nemohl pocitově, jak potřebuje a museli jsme to nějak vztahově zvládnout. Kdy já jsem třeba pustila ty slzy, já jsem třeba jako teď brečela, ten zase tady by nejradši rozmlátil židli, každej měl jiný ty emoce, který potřeboval. A teď vlastně to byl takovej mix těch emocí tady, tak to bylo někdy náročný. A i vlastně to, jak jsme byli zavření doma, tak oni nebyli jak kdyby vyvenčení, jako kluci, takže usínali i pozdě, jako v deset, půl jedenáctá a já už jsem cítila, že už potřebuju si odpočinout, že potřebuju už jakoby pauzu, ten oddech. (Aneta, 37, SŠ, zdravotní sestra, 3 děti 11, 8 a 5 let, O2)

Zároveň ale mnohé komunikační partnerky poukazovaly na to, že jsou na tuto situaci izolace vlastně zvyklé. Vzhledem k tomu, že mají malé děti a omezené možnosti hlídání, a zároveň nižší příjmy, nemohou si ani v normální situaci chodit často ven za kulturou či cestovat. Protipandemická opatření v podobě uzavření hranic nebo zákazu hromadných akcí se jich tak nijak nedotýkala. Častěji se to týkalo nezaměstnaných sólo matek z Ústeckého kraje, které také dopady pandemie ve výsledku hodnotily spíše pozitivně.

Svou potřebu kontaktu s jinými dospělými sólo matky řešily prostřednictvím telefonu, navíc kvůli nákupům a práci musely vycházet ven pravděpodobně častěji než matky žijící s partnerem.

Jako de facto nevadily mi ty nějaké zákazy, vycházení, nebo prostě to omezené vycházení a to, že nebyly akce, protože je fakt, že většina sólo rodičů, jako já, se moc nikam nedostanu. Takže že by mně vadilo, že nemůžu někam na koncert nebo do kina, tak tam de facto se moc nezměnilo pro nás. Protože my opravdu moc jako nechodíme takhle. Takže tohle mi nevadilo. Naopak já jsem musela cestovat, musela jsem vždycky něco zařídit, takže vlaky byly poloprázdné. (Hana, 42, VŠ, sociální pracovníce, 1 dítě 7 let, SČ)

Strach o vlastní bezpečí a uvědomění si své zranitelnosti

Jako nejhorší na celé situaci začátku pandemie COVID-19 sólo matky hodnotily obrovskou nejistotu v prvních dnech a týdnech protipandemických opatření. Zavření škol přišlo náhle a bez varování, stejně náhle následovalo omezení volného pohybu osob. Nikdo nevěděl, zda a jak rychle se bude nemoc šířit, jak moc bude nebezpečná, jak dlouho budou přísná opatření trvat a jaké oblasti se budou dále omezovat. Chvíli trvalo, než se nové situaci přizpůsobily školy, které z počátku buď chrlily obrovské množství úkolů ve snaze nic nezameškat, nebo naopak nedělaly nic a nechaly rodiče v nejistotě. Přizpůsobit se museli i zaměstnavatelé – někde, jako v případě Eriky, dva týdny trvalo, než zaměstnavatel přešel do režimu home-office; jinde se náhle kvůli změně postupů a snaze zachránit provoz navýšil objem práce, který bylo třeba vykonávat, navíc za změněných podmínek na dálku. Trvalo také, než byly spuštěny vládní programy na podporu zaměstnanců a pečujících rodičů, zejména než bylo rozhodnuto o navýšení a prodloužení ošetřovného a jeho rozšíření na další skupiny pracujících. Těchto několik týdnů, navíc v atmosféře zákazu vycházení bez důvodu, bylo pro komunikační partnerky krizových. Regina hovořila o „panice“:

Mě první, co napadlo, tak jako panika. Protože představa, že budu mít doma to dítě jako. A teď on věčněj útekář, tak říkám „tak já ho tady přivážu“, ale není čím, on už si umí odejít všude, říkám „jako, strašný.“ (Regina, 45, VŠ, projektová vedoucí, 1 dítě 7 let, Ús)

Většina komunikačních partnerek hodnotila toto prvotní období jako extrémně stresující kvůli nejistotě, kdy nebylo jasné, co se bude dít, a nebylo možné nic plánovat.

Bylo to jako samozřejmě stresující, tím, že nevíte, co bude následující den. Nebo, následující den se to jakžtakž dalo zařídit, ale co bude o dva dny později, naplánovat něco. Byla to prostě taková zmatená situace, nejistá a nebyla samozřejmě úplně pohodová, ale jak říkám, jako řešily se prostě ty problémy, tak jak přicházely a každý den se řešilo něco. (Erika, 37, VŠ, soudní asistentka, 1 dítě 8 let, OI)

Jiné ženy mluvily o strachu, který pociťovaly, když se měly pohybovat mimo domov. Řada z nich totiž nemohla nebo nechtěla přestat chodit do práce (například ženy pracující na dohody, které by tak přišly o příjem, nebo ženy, které si z finančních nebo jiných důvodů nechtěly brát volno na ošetřování člena rodiny). Jiné zase nastoupily do nové práce a nechtěly o ni přijít. Valerie například chodila do práce i s dcerou:

Psychicky to bylo nejhorší. Protože člověk nevěděl, že tam... to asi měli všichni, takovej ten šok, extrémní strach, my jsme se vlastně vůbec nemohly vídat s nikým. I mně to bylo prostě nepříjemný, jít do té školky, protože jsem se prostě bála. Tak jsme byly nadopovaný vitamínama, malá měla nákrčník, já roušku. (Valerie, 32, VŠ, chůva, 1 dítě 3 roky, OI)

Tato prvotní nejistota a strach již v době rozhovoru byly pro většinu žen jen velmi nepříjemnou vzpomínkou. Po několika týdnech se situace ustálila, ony si našly nový způsob fungování a situaci se přizpůsobily. Zároveň se stabilizovala situace ve školách. Pro některé ale období nejistoty trvalo a trvá dál:

Pořád myšlenky na to, jak to bude další měsíc, jak to vyjde, kdy se to konečně rozjede, kdy už zase ty příjmy budou normální. Furt je to v nejistotě a furt to. Furt čekáme, jak se to vyvrbí. (Sofie, 35, VŠ, zdravotní sestra, 2 děti 11 a 8 let, OI)

V případě Sofie se jednalo o to, že ona nastoupila na nemocenskou kvůli rizikovému těhotenství a její nový partner přišel kvůli protipandemickým opatřením o zakázky. V případě Anety a Hany zase o to, že v průběhu května 2020 nastoupily do nové práce (Aneta jako zdravotní sestra a Hana jako sociální pracovnice), kterou musely zvládat i s omezením možností hlídání dětí a v situaci, kdy bylo práce mnohem víc, protože se doháněly resty za březen a duben. Všechny zaměstnané komunikační partnerky navíc viděly jako velkou nejistotu období prázdnin: když se konečně mohly v červnu vrátit do práce, čekaly na ně další dva měsíce bez zajištěné péče o děti, s rizikem, že dětské tábory se nebudou moci konat. Ema z tohoto důvodu uvažovala, že se ani do práce nevrátí a bude si spíš hledat nějakou brigádu. Anna zase slíbila, že bude pracovat celé prázdniny bez dovolené, aby ulehčila kolegyním, které zvládaly provoz na jaře bez ní.

Komunikační partnerky si v krizové situaci uvědomily, že jako sólo matky nejsou dostatečně zajištěné proti takovýmto nečekaným událostem – nemají nikoho, kdo by je mohl nahradit v péči o děti, kdyby se s nimi něco stalo.

(...) jsem na ně jakoby sama dospělák a mám prostě strach z toho, že kdyby se cokoli stalo, třeba bych s tím jedním dítětem musela do nemocnice, tak jako, že jsou tam další ty dvě, tak že to není úplně příjemný vědomí, no. (Stela, 42, VŠ, balení zboží, 3 děti 12, 9 a 5 let, SČ)

Jen výjimečně se mohly ve větší míře spolehnout na otce dětí. Nemají finanční rezervy, aby zvládly náhlý výpadek příjmů. Vzhledem ke svému mnohdy prekérnímu postavení v práci jsou zranitelné v případě zhoršení situace na trhu práce. Nahlas uvažovaly o tom, že by se měly na takovéto situace lépe připravit, většinou ale neviděly cestu jak.

Takže trošičku jsem měla chvílema takový jako sebelítostný stav, i třeba jsem se vztekala, že jsem si říkala, že prostě je to jako nefér, no. Jo, že člověk si opravdu uvědomí, že je sám a že mu opravdu nikdo nepomůže. (Hana, 42, VŠ, sociální pracovnice, 1 dítě 7 let, SČ)

Závěry a diskuze

Představený výzkum zkušeností sólo matek z období první vlny pandemie COVID-19 a souvisejících protipandemických opatření na jaře 2020 je určitou sondou do dopadů pandemie na tuto specifickou skupinu. Má ale samozřejmě četná omezení. Prvním z nich je malý rozsah vzorku. Specificky na dopady pandemie bylo dotazováno jen 14 žen, se zaměřením na pracující matky menších dětí. Do analýzy byly zařazeny i dva skupinové rozhovory s 13 sólo matkami, které proběhly v červnu 2020. Doplňující rozhovory byly prováděny po telefonu, což omezilo jejich rozsah a do určité míry i hloubku. Omezení představuje i čas, kdy byly rozhovory prováděny – přelom května a června 2020. V této době již byla většina protipandemických opatření zrušena, děti nastoupily zpátky do škol a obecně se věřilo, že hrozba pandemie je zažehnána. Situace se ale dynamicky vyvíjela, a to, jak ji ženy hodnotily, by bylo pravděpodobně jiné v různých fázích vývoje situace. V daný moment komunikační partnerky vzpomínaly na období nouzového stavu jako na něco, co je již za nimi a co víceméně úspěšně zvládly. Prvotní nejistota a strach pominuly, a ženy mnohdy hned v úvodu rozhovoru poukazovaly na pozitivní stránky jarních událostí: zvolnění v práci, více času na děti, naučení se novým věcem, zlepšení vztahů s lidmi v okolí. V tom se dle mého názoru projevila obecná lidská schopnost adaptovat se na nové podmínky a začít je záhy považovat za „normální“, tendence v rámci vzpomínek vytěšňovat z paměti to negativní a přikládat zpětně více váhy tomu pozitivnímu, a snaha zachovat si optimismus pro udržení duševní rovnováhy.

Rozhovory ukázaly, že zvládnutí krizové situace spojené s pandemií COVID-19 na jaře 2020 se u sólo matek značně lišilo podle jejich pracovní situace. Pokud byly zaměstnané na standardní pracovní smlouvu, měly nárok na čerpání ošetřovného. I tak pocítily negativní ekonomické dopady, zejména kvůli tomu, že podmínky ošetřovného provázela zpočátku nejistota, a proto, že jeho výplata byla značně opožděná. Musely tedy počítat s minimálně měsíčním výpadkem příjmu. Vzhledem k malým finančním rezervám byly odkázané na pomoc nejbližších; půjčovaly od rodiny či známých, aby tuto dobu překlenuly. Čerpání ošetřovného mohlo vést k ohrožení jejich pracovního místa, a mnohé si nebyly jisté, jestli s nimi bude po ukončení opatření zaměstnavatel ještě počítat. Po nástupu do práce v červnu na ně čekaly prázdniny, kdy byly školy a školky opět uzavřeny a zároveň se v práci od nich očekával po dlouhé nepřítomnosti vyšší výkon.

Část zaměstnaných sólo matek pokračovala v práci formou home-office. Byly to zejména ty, které pracovaly na vyšších a kvalifikovanějších pozicích, a které dosahovaly vyšších příjmů, takže ošetřovné (zejména v původním nastavení) by pro ně představovalo citelnou finanční ztrátu. Při práci z domova musely zároveň zvládat vzdělávání a péči o děti, což kladlo velké nároky jak na jejich čas, tak na prostorové a materiální vybavení. Práci z domova sice nejprve vnímaly jako benefit, který jim umožnil zachovat si příjem i pracovní místo, později ale vycházela najevo i její negativa a náročnost v kombinaci s péčí o děti. Některé zpětně litovaly, že raději nevolily ošetřovné. Nucený přechod organizací a pracovních míst na práci z domova hodnotily komunikační partnerky jako pozitivní impuls, který by mohl pomoci vyšší flexibilitě práce, která by jim usnadnila kombinaci práce a péče o děti v budoucnu.

Firmy a úřady se naučily využívat technologické prostředky a zjistily, že to může fungovat. Přesto některé rigidnější organizace přecházely zpět do běžného režimu hned, jakmile to bylo možné.

Skupina komunikačních partnerek pracovala v překérním režimu práce – na dohody, bez smlouvy nebo na vedlejší samostatně výdělečnou činnost. Ty mohou být obecně vnímány jako nejvíce ohrožené. V našem vzorku řada z žen zaměstnaných na dohody pokračovala v práci, jelikož provoz jejich zaměstnavatelů se nezastavil. Mohly tak být více než ostatní vystavené riziku onemocnění COVID-19. Ženy, které si ke své práci „přivydělávaly“ dalšími pracemi, např. fotografováním nebo úklidem, ztratily možnost těchto přívýdělků, což znamenalo jejich již tak napjatý rozpočet a odkázalo je také na pomoc rodiny či známých.

Většina pracujících komunikačních partnerek se snažila vyjít vstříc svému zaměstnavateli – pracovat z domova, pokud jí to umožnil, pracovat naplno o prázdninách, či nastoupit do práce hned, jak to bylo po otevření škol možné. Fungovala zde tzv. „psychologická smlouva“, která přesahovala obsah reálné pracovní smlouvy a pramenila z pocitu odpovědnosti, loajality, a zároveň vděčnosti za vstřícnost zaměstnavatele. Snažily se neohrozit fungování firmy či organizace. Zároveň si uvědomovaly, že (příliš dlouhá) nepřítomnost kvůli péči o děti, ať už se jednalo o čerpání OČR nebo o setrvání v práci z domova po částečném otevření škol, by znamenala ohrožení vlastní pracovní pozice.

Ženy, které v době nouzového stavu hledaly novou práci, zaznamenaly zúžení možných pracovních příležitostí. Nábor nových pracovníků se zastavil a přerušila se výběrová řízení. Navíc vzhledem k uzavření škol a péči o děti neměly na hledání práce kapacitu a zpravidla jej odložily na září.

O prvních dnech a týdnech po uzavření škol hovořily jako o období plném nejistoty a strachu. Po tomto prvním období se jim ale většinou spolu s dětmi podařilo najít novou rovnováhu, kdy zvládaly péči a distanční výuku, případně i práci, a přestaly se tolik obávat budoucnosti. Zpětně proto hodnotily proběhlé období i pozitivně – jako příležitost poznat své děti a trávit s nimi více času. Nejpozitivněji přítom situaci hodnotily ty ženy, které „neměly co ztratit“ – ženy nezaměstnané nebo „podzaměstnané“ (pracující na malé úvazky za nízké mzdy). Díky sociálním dávkám se jejich příjmy nesnížily. Uzavření škol jim přineslo možnost být s dětmi, navíc mohlo znamenat nižší náklady. Možné dlouhodobé dopady ekonomické krize v důsledku pandemie si nepřipouštěly. Je otázka, jak se bude vyvíjet situace komunikačních partnerek při dalším pokračování pandemie. Pro zhodnocení jejich skutečných dopadů by bylo vhodné rozhovory později opakovat.

Aperio Společnost pro
zdravé rodičovství

www.aperio.cz